

CARTULARI de la Catalunya Comtal

PORTAVEU DE
L'INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS MEDIEVALS DE CATALUNYA

BARCELONA, desembre de 2021 - NÚMERO 45

LA LLOTJA DE MAR

TESTIMONI VIU DE LA NOSTRA HISTÒRIA

AQUESTA PUBLICACIÓ ES DISTRIBUEIX ALS CENTRES OFICIALS I CULTURALS DEL NOSTRE PAÍS I A L'ESTRANGER

RELACIÓ DELS CASALS CATALANS QUE REBEN EL CARTULARI DE L'INSTITUT

DINS L'ESTAT ESPANYOL:

- Associació Espai Catalunya Topalekua- Sant Sebastià - Donostia.
- Cercle Català d'Araba. - Gazteiz-Vitoria.
- Cercle Català de Madrid - Madrid.
- Casa Catalana de Saragossa - Saragossa.
- Casa de Catalunya de Sevilla - Sevilla.
- Casal Català de Tenerife - Adeje (Tenerife).
- Casa Catalana de Mallorca - Palma de Mallorca.
- Fundació Carles Salvador - Benassal - Castelló

A L'ESTRANGER:

ALEMANYA:

- Centre Català de Munic.- München.
- Associació Catalana d'Hamburg "El Pont Blau".

ARGENTINA:

- Associació Catalana de Socors Mutus "Montepio de Montserrat" - Buenos Aires.
- Casal Català de Bahía Blanca - Bahía Blanca.
- Casal de Catalunya de Buenos Aires - Buenos Aires.
- Les Quatre Barres Castelar - Castelar - Buenos Aires.
- Centre Català de Mendoza - Mendoza.
- Centre Català de Rosario - Rosario.
- Centre Català de Venado Tuerto - Venado Tuerto, Santa Fe.
- Casal Català de Mar del Plata.
- Casal de Catalunya de Santa Fe.
- Casal Català de Córdoba - Córdoba.
- Casal dels Països Catalans de la Plata - La Plata.
- Casal de Catalunya de Paraná - Paraná , Entre Ríos.
- Centre Català de Capitán Sarmiento - Capitán Sarmiento.

AUSTRIA:

- Casal Català de Viena - Viena.

BELGICA:

- Casal Català de Brussel·les - Etteerbeek - Tevueren.
- Casa de la República. M.H.P. en Carles Puigdemont i Casamajor - Waterloo.

COLÒMBIA:

- Comunitat Catalana de Colòmbia - Santa Fe de Bogotà, DC.

BRASIL:

- Associação Cultural Catalonia - São Paulo-SP.

CANADÀ:

- Casal Català de Vancouver - Burnaby, BC
- Casal dels Països Catalans de Toronto - Toronto, ON

COSTA RICA:

- Casal Català de Costa Rica - San José.

CUBA:

- Societat de Beneficència de Naturals i Descendents de Catalunya - La Habana.

EL SALVADOR:

- Casal Català d'El Salvador - El Salvador.

EQUADOR:

- Casal Català de Quito - Quito
- Casal Català de Guayaquil
- Casal Català "Jorge Butinà" - Cuenca.

FRANÇA:

- Cercle Català de Marsella - Marseille.
- Casal Català de Tolosa de Llenguadoc - Toulouse.
- Casal de Catalunya de París - París.
- Centre Cultural Català de Perpinyà - Casal Jaume I - Perpinyà.
- Casal Català de Grenoble - Grenoble.
- Centre Català d'Occitània - Samazan.
- Casal Català de Nantes "Tirant lo Blanc" - Nantes.

ITÀLIA:

- Associació Catalans a Roma - Roma.

JAPÓ:

- Centre Català de Kansai - Osaka.
- Casal Català Tokyo - Tòquio

LUXEMBURG:

- Centre Català de Luxemburg - Luxemburg.

MÈXIC:

- Orfeó Català de Mèxic, A.C. México D.F.
- Casal Català de la Península del Yucatán - Mèrida, YU.

PARAGUAI:

- Centre Català d'Asunción - Asunción.

SUÈCIA:

- Les Quatre Barres d'Estocolm - Stockhom.

SUÏSSA:

- Centre Català de Lausana - Lausanne.
- Casal Català de Zurich - Zurich.
- Centre Català de Basilea - Birsfelden.

URUGUAI:

- Casal Català de Montevideo - Montevideo.

VENEÇUELA:

- Centre Català de Caracas - Caracas.

XILE:

- Centre Català de Santiago de Xile - Santiago de Xile.

CARTULARI

ANY XXXIII - SEMESTRAL
NÚMERO 45 (segona època)

INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS
MEDIJEVALS DE CATALUNYA

Edita: Institut d'Estudis Històrics
Medievals de Catalunya

Jaume Bertomeu
Editor

Lluïsa Goberna
Directora

Jordi Sotorra
Consell de Redacció

Manel Esteban
Consell de Redacció

Aquest CARTULARI és el portaveu de l'Institut, de publicació semestral. És una entitat convenientment legalitzada i domiciliada al Cap i Casal de Catalunya, i que té per finalitat aplegar als afeccionats a la història medieval de Catalunya i altres activitats del nostre País.

EDITORIAL

Aquesta nova edició de la revista la veiem amb més bones perspectives que les anteriors, ja que l'Institut per fi ha pogut començar a fer algunes de les activitats culturals que tenia previstes de feia temps.

No obstant, encara que no podem abaixar la guàrdia del tot, el panorama s'albira bastant més clar que l'any passat.

Per a l'Institut, que forma part del teixit associatiu cultural d'aquest país, és vital poder fer els diversos actes culturals programats, ja que és la nostra raó de ser i la nostra pervivència. Per tant, esperem que aquest temps, que s'ha fet tan llarg per estar en inactivitat, es vagi diluint a poc a poc i tornem a les nostres activitats en un 100%.

En aquest número 45 podreu veure la continuïtat de l'interessant article "Història de Barcelona pels camins de l'aigua", on es parla de l'aigua a Barcelona durant l'Alta i Baixa Edat Mitjana, fins a la Revolució Industrial.

També podreu veure els reportatges de les visites i sortides culturals que s'han pogut fer en aquests mesos passats. Visita a la Llotja de Mar, a l'Estany d'Ivars, Castell del Remei i al Conjunt Monumental d'Agramunt.

I un article d'un tema potser moltes vegades repetit en molts mitjans, però que encara està molt vigent i les conseqüències del qual encara les estem patint actualment. "La Guerra dels Catalans", que recorda els fets del 1714, la caiguda de Catalunya en mans dels Borbons i que malauradament segueix estant de molta actualitat.

Així mateix, inclou una breu biografia d'un personatge força interessant. Pel fet de ser dona i degut als tabús de l'època, la Caterina Albert no va poder escriure amb el seu propi nom. Ho va haver de fer amb un pseudònim que la va fer famosa, "Victor Català". I d'una de les dones amb més influència i poder de la Catalunya medieval, parlem d'Ermessenda de Carcassone i la seva relació amb la Vall d'Aro.

Com a nota atractiva per als simpatitzants de l'Institut, s'està preparant per a aquesta primavera-estiu un viatge. La ruta serà, Llívia, la Catalunya Nord, La Tour de Querol-Vilafranca de Conflent i entre altres activitats, pujada a l'emblemàtic Tren Groc. Aquesta és una de les visites que havíem guardat en un calaix, tal com vam dir en l'anterior editorial, perquè la vam haver de posposar a causa de les circumstàncies viscudes i que ara estem bastant segurs de poder-la realitzar, ja que en el seu moment va tenir força quòrum.

Un any més que està a punt d'acabar i d'iniciar-se una nova etapa que esperem que sigui de renovació i millora en tots els àmbits.

Lluïsa Goberna

Redactors

Col·laboradors:

Carles Aparicio
Bartomeu Bioque
Ramon Canyelles
Armand Estesó
Toni Font
Maribel Gallèn
Àngel Gordon
Glòria Jara
Jaume Martell
Eliseu Massana
Robert Porta
Nati Regàs
Joana Tarín
Manel Tosca

Maquetació i Disseny

Lluïsa Goberna

Corrector:

Joan Anton Font

Webmaster:

David Ballesteros

Redacció i

Administració:

Casanova, 43,
Esc. Dret. Entl. 3r.
08011 BARCELONA
Tel. 93 325 77 91

E-mail:

institut@cartulari.cat
estament@cartulari.cat
www.cartulari.cat

Capçalera:

Copy-Art-Institut.

Impressió:

Copyluz

Dipòsit Legal:

B-51863-01

Els articles signats són de la sola responsabilitat de l'autor i l'equip del Cartulari no necessàriament ha d'estar d'acord amb el contingut dels mateixos.

SUMARI

Portada. “Lucrecia jacent” (Llotja de Mar).....	1
Casals Catalans. D'arreu del món.....	2
Editorial. Redacció i administració.....	3
Ressenya d'activitats	5
Sopar d'Estiu. Presentació Cartulari 44.....	6
Poema	64

Foto portada: David Ballesteros

Foto contraportada: Auca dels Torrons Vicens d'Agramunt

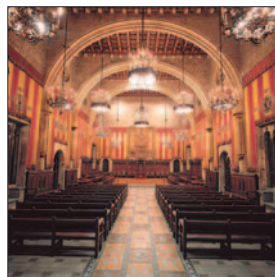
La Llotja de Mar, testimoni viu de la nostra història.....8

Després de molt de temps de no fer cap activitat cultural a causa de la pandèmia, per fi, encara que a poc a poc, vam poder tornar a començar les nostres activitats. La primera va ser a la LLOTJA DE MAR, al Pla de Palau, el passat ...

La Guerra dels Catalans (1713-1714).....18

La Guerra Successió a les corones hispàniques, que va ser un conflicte bèl·lic d'abast internacional, va començar el 1701. Un cop el Regne d'Aragó i el Regne de València havien estat annexionats a Castella, Catalunya...

Història de Barcelona pels camins de l'aigua26

Podem distingir, i així ho farem en els quatre articles publicats a CARTULARI, quatre períodes. Un primer article que ja ha estat editat, que va des dels inicis fins al segle X aproximadament. Aquest segon, des de l'Alta Edat...

Descoberta per l'Estany d'Ivars. Espai Natural protegit.....38

Arribats a Cal Sinén, Centre d'Interpretació de L'Estany d'Ivars i Vila-sana, situat a la comarca del Pla d'Urgell, ens esperava l'Eduard Ribes, el guia, per donar-nos una explicació general i de la natura de l'entorn...

Víctor Català.....48

Si parlem de Caterina Albert i Paradís potser no sabrem a qui ens referim, però si esmentem el nom de Víctor Català, aleshores reconeixem l'autor de molts escrits famosos. Víctor Català era el pseudònim amb què firmava Caterina...

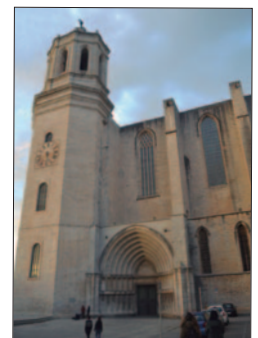
Agramunt, antiga vila feudal.....50

Per què és conegut Agramunt? Aquesta és la pregunta que ens va fer el nostre guia en Jaume Marvà. Aquesta pregunta ve pel fet que Agramunt se la coneix sobretot pels seus boníssims torrons, amb nombroses...

La Comtessa Ermessenda a la Vall d'Aro...58

Sovint la història ens recorda que a casa nostra sempre hi ha hagut dones lluitadores, valentes, amb fermesa... com és el cas de l'Ermessenda de Carcassona. D'acord amb les fonts consultades, Ermessenda de Carcassona...

RESSENYA D'ACTIVITATS

12 de juny de 2021

Visita guiada a la **Llotja de Mar** de Barcelona

2 de juliol de 2021

Es va celebrar el **Sopar d'Estiu** i presentació del **CARTULARI** número 44. L'esdeveniment va tenir lloc al **Restaurant Asador del Mar** de Barcelona.

4 de setembre de 2021

Sortida cultural guiada a l'**Estany d'Ivars i el Castell del Remei**. Dinar al **Restaurant Xopluc**, (Boldú- La Fuliola).

16 d'octubre de 2021

Sortida cultural guiada al **Conjunt Monumental d'Agramunt**. Dinar al **Restaurant Crich**, de la mateixa població.

El passat 10 de novembre ens va deixar la nostra estimada amiga **JOANA TARÍN I MOLINA**, amb la qual teníem amistat de quasi tota la vida.

Se'n va anar sobtadament i ha estat un cop molt fort per tots els que l'estimem. Només tenia setanta-set anys i hauríem desitjat tenir-la entre nosaltres molt més temps. Però això no som nosaltres qui ho decidim.

Quan els sentiments afloren, les paraules costen d'expressar, igual com ens ha passat amb tots els bons amics que ens han deixat massa aviat.

La recordem com una dona intel·ligent, culta i molt dedicada a la seva família, als seus fills i nets. Era una persona afable amb qui es podia conversar i ens deixa una empremta difícil d'oblidar.

Membre de la Junta rectora de l'Institut i redactora del Cartulari, en el qual havia col·laborat amb nombrosos articles. La Joana, estimava la poesia com a persona sensible que era i havia escrit nombrosos i bells poemes, alguns dels quals, havien sortit reflectits en el nostre Cartulari.

Adeu, bona amiga, fins a reveure'ns. Que la llum sigui la teva companya al llarg de tot el camí, que estem segurs que així serà, ja que eres una persona amb una gran espiritualitat.

SOPAR D'ESTIU

Per Lluïsa Goberna

PRESENTACIÓ CARTULARI 44

2de juliol de 2021

Amb aquest Sopar d'Estiu per presentar el Cartulari n 44 hem reprès aquests tradicionals sopars i dinars, ja que el desembre de 2020, com tots sabeu, no es va poder celebrar el Dinar de Nadal, a causa que la pandèmia estava en el seu punt més crític.

En aquesta ocasió van ser el doble d'assistents que en l'anterior sopar de juliol del 2020, ja que la situació semblava més benigna gràcies al gran nombre de vacunacions. Encara que no era del tot cert, ja que en dies posteriors va a tornar a pujar el nombre de persones afectades, sobre tot entre la gent més jove. Esperem que quan aquestes pàgines surtin a la llum el desembre de 2021, ja puguem parlar d'una forma més optimista.

El sopar el vàrem celebrar, igual que l'any passat, al Restaurant Asador del Mar, ja que havíem quedat contents. Aquesta vegada tampoc ens va defraudar. En un espai força acollidor, que junt amb el tracte i l'àpat, que van ser excel·lents, vam poder gaudir

d'una vetllada molt agradable després de tant de temps de no poder trobar-nos en una reunió d'amics de l'Institut.

Als finalitzar els postres i després de aixecar la copa amb què el president va fer el tradicional brindis, es va repartir el Cartulari 44 entre els assistents, com és costum.

Aprofitant l'acte es va parlar de les properes visites que estaven programades des de fa ja temps, però que a causa de la pandèmia es van haver d'ajornar.

Aquesta vegada no vam trobar adient encara fer el sorteig de regals, però l'amic Manel Esteban ens va donar la sorpresa en portar dos dibuixos fets per ell per tal que se sortegessin. Eren la representació de Sant Jordi lluitant contra el virus, un d'ells amb la batalla guanyada al maleït bitxo. Va ser una nota simpàtica. Confiem que puguem tornar a fer el sorteig que animava tant els sopars i alhora ajudava a recaptar fons per poder editar i enviar els Cartularis.

Desitgem que el proper Dinar de Nadal, quan presentem el Cartulari 45, tornem a celebrar-lo sense virus i, per tant, amb molta més tranquil·litat. ©

LA LLOTJA DE MAR

TESTIMONI VIU DE LA NOSTRA HISTÒRIA

Després de molt de temps de no fer cap activitat cultural a causa de la pandèmia, per fi, encara que a poc a poc, vam poder tornar a començar les nostres activitats. La primera va ser a la LLOTJA DE MAR, al Pla de Palau, el passat 12 de juny. El nostre guia, en Víctor, ens va iniciar tal com ens va dir en un viatge per la porta del temps. Vam començar pel segle XIV.

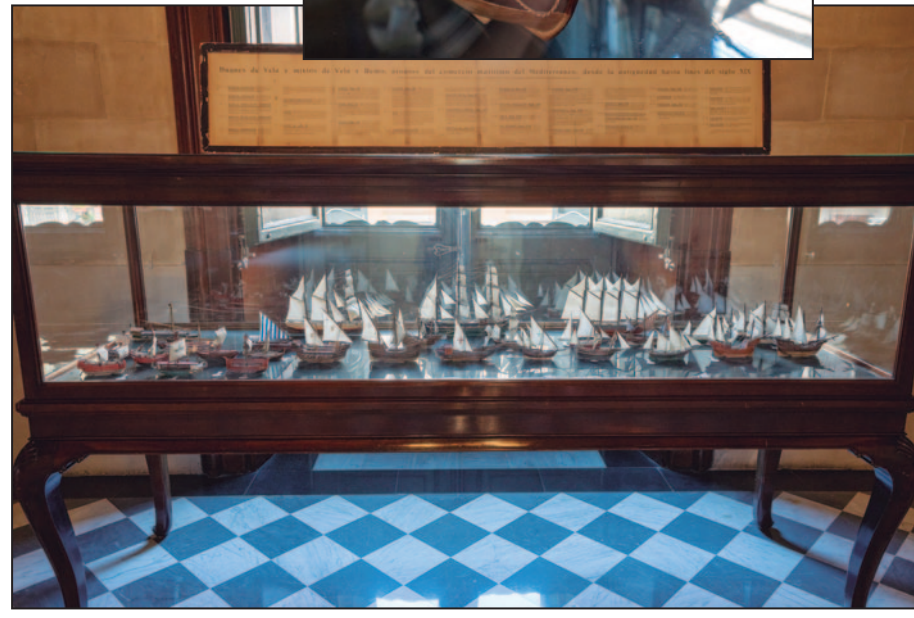
Per
Lluïsa Goberna

Va ser Pere III el Cerimoniós que va donar al Consell de Cent permís per fer l'edifici. Durant l'Edat Mitjana, la ciutat de Barcelona acollia un gran nombre de mercaders d'arreu de la Mediterrània, ja que era un gran centre de comerç. Els mercaders tenien gran poder econòmic i representació al Consell de Cent. Per això i per la falta d'espai per reunir-se i concretar negocis el Consell de Cent, amb el beneplàcit del rei, va promoure la construcció de la Llotja, i el Consolat de Mar, elit dirigent de l'estament mercantil de Barcelona, va pagar les obres i impulsà la seva construcció. Aquesta construcció va permetre tenir un espai on els comerciants poguessin fer els seus negocis i reunions amb més comoditat i resguardats de les inclemències del temps i del mar. Els terrenys van ser cedits per l'almirall Pere de Montcada. En aquests terrenys hi havia hagut les forques on es penjaven els condemnats a mort.

En aquella època el mar estava fregant el lloc on està ubicada la Llotja. Eren uns terrenys

Maquetes de vaixells

amb un braç de terra, un istme, que li deien "lo Morro". Aquell espai resguardat feia de port i fondejaven els vaixells que portaven persones i mercaderies.

Primer fanal de gas a Barcelona

Catalunya a mitjans del segle XVIII va desenvolupar un gran creixement tant de població com de producció, per tant, es va recuperar força la seva economia. **Arran d'això es va crear la Junta de Comerç de Catalunya, hereva del Consolat de Mar i que va fomentar la producció agrària i el comerç.** La Junta, en fer-se càrrec de l'edifici de la Llotja, el va rehabilitar amb un estil neoclàssic, però conservant els elements gòtics. La rehabilitació es va iniciar el 1772 i la inauguració de la nova llotja va tenir lloc a la tardor de 1802. Les obres van tardar més del compte per diversos motius i la despesa va ser molt elevada.

Entre altres institucions l'edifici ha estat seu, com hem dit anteriorment, del Consolat del Mar i de la Junta de Comerç. Des de 1915 al 1994, va ser la seu de la Borsa de Barcelona. **Actualment ho és de la Cambra Oficial de Comerç de Barcelona fundada el 1886, que és la propietària que manté i gestiona l'edifici.** També s'hi troba la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, creada el 1775, on es troba un espai museístic amb un important fons d'obres d'art.

La façana de l'edifici actual és neoclàssic, successor d'altres construccions més antigues. A l'interior es va conservar gran part del conjunt gòtic de la primitiva Llotja, amb diferents elements segons l'època. **En el seu interior s'hi troben diverses maquetes de vaixells i el primer fanal de gas que va funcionar a la ciutat de Barcelona, que el van portar de París.**

SALA DE CONTRACTACIONS

Aquest magnífic espai és el més antic de tot l'edifici; d'època gòtica es va construir el 1397. La sala fou destinada al fet que els mercaders poguessin fer reunions i concretar negocis a escala internacional. El terra que es veu actualment no és l'original, que es portava de Montjuïc. Quan es

va bastir l'edifici hi havia molts conflictes i es va fer un dret de comissió als vaixells, un dret de pariatge.

Aquí es va ubicar El Tauler de Canvi de Barcelona, el primer banc de la història. Tenia les funcions de fomentar el comerç, custodiar els dipòsits dels mercaders, com també controlar les bones pràctiques bancàries. Si hi

havia comissions molt abusives o quan es veia mala praxi d'algun comerciant, li donaven un cap de mall a la taula, destrossant-la, i d'aquí ve la paraula "bancarrota".

El magnífic rellotge que es troba en aquesta sala i que data del 1884, va ser un regal d'Evarist Arnús, un banquer.

Aquí, com en tot l'edifici, s'hi troben moltes representacions del déu Mercuri

En aquest saló es va representar el 2 de juliol de 1708, la primera òpera italiana que es feia a Espanya. El 1714, amb la caiguda de Barcelona, es va interrompre a la Llotja i a tota la ciutat aquesta activitat

PATI DELS

TARONGERS

Àfrica

Àsia

Neptú i Nereides

Amèrica

Europa

El pati està envoltat d'una galeria porticada i en els seus inicis hi havia tarongers i llimoners, d'aquí el seu nom, i va ser utilitzat com a espai d'oci pels comerciants, però alhora també s'hi feien negocis. També s'hi celebraven actes de la Llotja i del Consell de Cent.

Està molt ben decorat amb diverses escultures i estàtues. Es pot veure l'estàtua de Neptú i Nereides, que representa el vessant marítim de l'edifici.

Als angles del pati hi ha quatre escultures que representen els quatre continents. Àsia representada amb l'abundància dels seus fruits que portaven arreu del món. Europa, amb les al·legories d'un llibre i una òliba, coneixement i saviesa. Amèrica, representada nua i amb un capell de plomes. Àfrica amb diferents elements simbòlics sobre el mercaderig. Amb una cornucòpia, un casc amb cap d'elefant i una màscara felina.

També hi ha un espai presidit per dues escultures que representen la Indústria i el Comerç, que es poden veure al peu de la magnífica escala d'honor, obra de l'arquitecte Joan Soler Faneca

SALA DE PLENS

Aquesta sala és la més moderna degut a la seva total remodelació. El que destaca és l'arc que es va deixar com a testimoni de l'època més antiga. Es pot veure un escut representatiu amb elements del mar.

Actualment la sala disposa d'equips d'alta tecnologia per tal de fer conferències, reunions, rodes de premsa i debats.

Escala d'honor amb les escultures de la Indústria i el Comerç

SALÓ CONSOLAT DE MAR

D'estil neoclàssic, actualment és un organisme de mediació entre empreses d'arbitratge. El sostre està ple de pintures amb elements al·legòrics sobre el poder reial, obra de Pere Pau Muntanya. I s'hi veu representat Carles

III, que impulsà l'economia i gràcies a ell es va recuperar la Junta de Comerç. Les parets estan revestides de domàs vermell. I un retrat d'Antonio de Capmany, que va ser un dels col·laboradors de la primera Constitució espanyola

anomenada la Pepa (*Constitució de Cadis*). Va morir el 1814.

En aquesta sala es feien els judicis i conciliacions dels comerciants acollits al "ius mercatorum", el dret mercantil català. Les sentències i resolucions que es desenvolupaven aquí tenien el mateix valor que les de la justícia ordinària.

SALÓ DAURAT

A l'antecala d'aquest saló, es troba una de les peces més impactants, una magnífica escultura de *Lucrecia morta*,

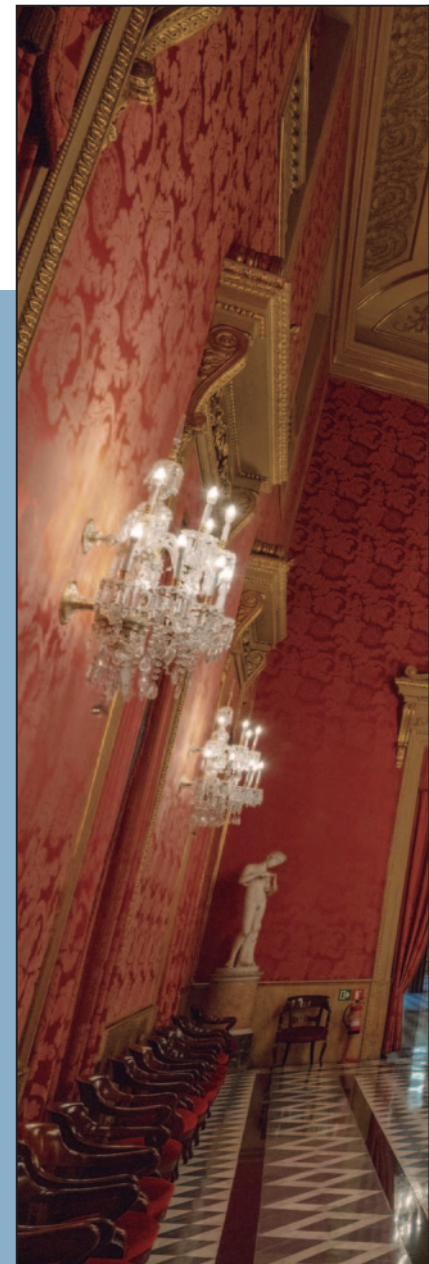
de marbre de Carrara, que és l'original, obra de *Damià Campeny*. Fou modelada per l'artista a Roma i posteriorment enviada a Barcelona on es va passar a marbre i bronze. Darrere d'aquesta escultura hi ha tota la història d'aquesta dona que ha quedat com un emblema de la República de Roma. És una obra mestra del neoclàssic.

El que destaca d'aquest singular i luxós saló són les motllures de les finestres que són totes daurades, l'entapissat amb seda de Damasc a les parets i sobretot les espectaculars làmpades de cristall tallat.

Hi ha una inscripció que diu:

Escultura de *Lucrecia*

"Donem gràcies per les fruites que transporten de la terra per mar"

Es poden veure quatre escultures de marbre de figures al·legòriques: la Fe Conjugal, l'Himeneu, Diana Caçadora i Paris.

A principis del segle XX es va realitzar una redecoració que va ser feta per l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner.

El 2018, en ple procés, el Consell de Ministres és va fer aquí.

SALÓ LUCRÈCIA ◦ REPRESENTACIONS

Inicialment en aquest saló s'allotjava l'escultura de Lucrècia, d'aquí el seu nom, posteriorment es va traslladar al Saló Daurat. Era l'antiga sala de sessions de la Junta de Comerç.

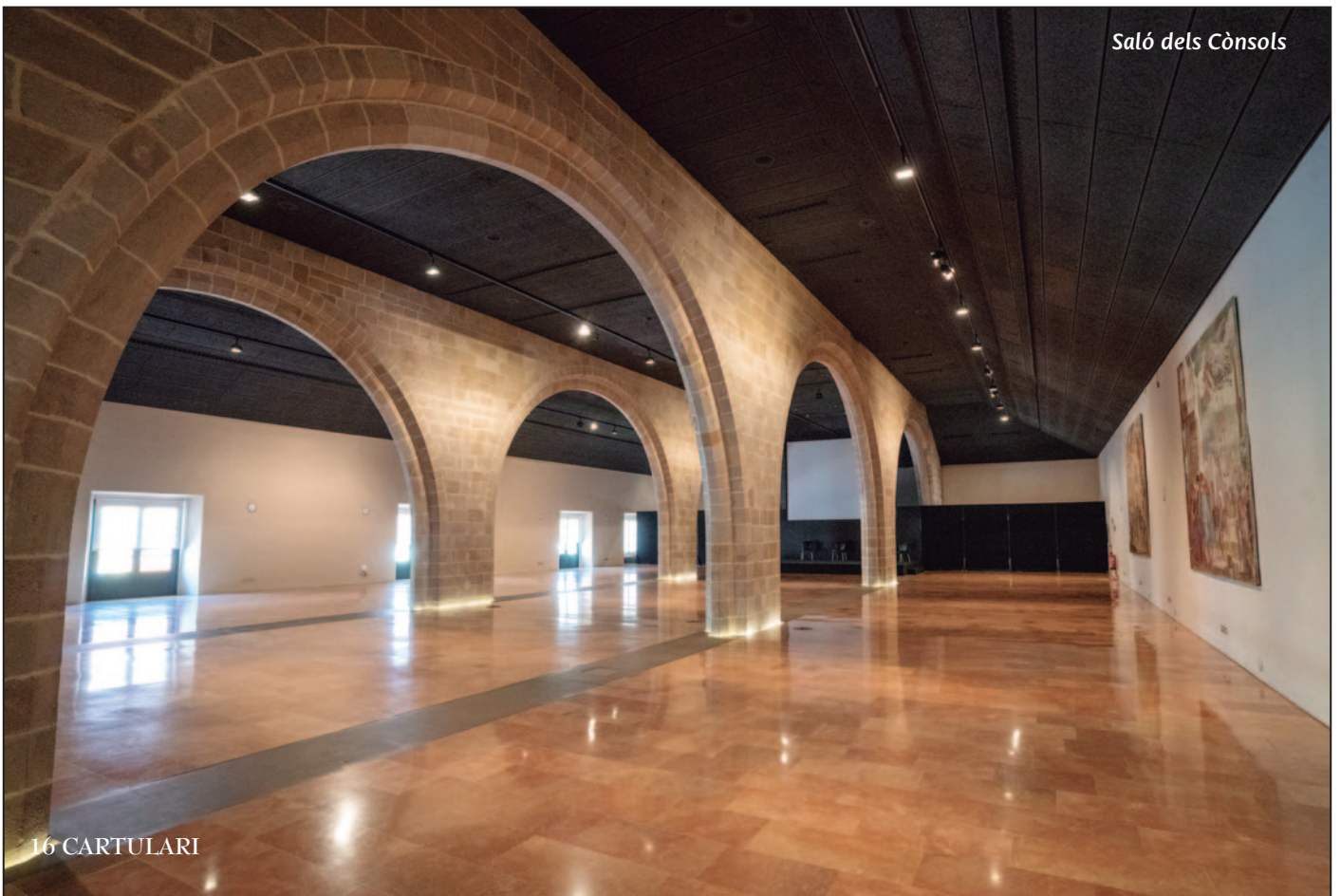
Al centre de la sala es troba el retrat del primer president de la Cambra de Comerç, Manuel Girona, banquer i alcalde de Barcelona, que va finançar les obres del canal

Saló Daurat

Saló Lucrècia o Representacions

Saló dels Cònsols

d'Urgell. Els altres quadres representen tots els presidents de la Cambra que han estat des de la seva fundació.

Al sostre es pot veure una magnífica pintura mural amb al·legoria de la Junta de Comerç, de Bonaventura Planella (1832).

SALÓ DELS CÒNSOLS

Aquesta és la part més austera de l'edifici i la més antiga junt amb el Saló de Contractacions, encara que ha tingut profundes remodelacions. Les arcades són iguals que en el mencionat Saló de Contractacions. A l'època gòtica es feia servir com a arxiu i part administrativa del Consolat de Mar.

Felip V va confiscar la Casa de la Llotja per aprofitar-la com a caserna. Quan es va recuperar l'edifici per part de la Junta de Comerç s'hi van instal·lar escoles per a professionals. És una sala on s'hi han fet i es fan activitats diverses. En una altra època en aquesta sala els alumnes de l'Acadèmia de Belles Arts s'il·luminaven amb llum de gas. **Per aquí va passar Gaudí en les seves primeres passes com a arquitecte i també Pablo Picasso en els seus inicis.** Un espai de més de 700 metres quadrats que acull diversos moments de la història.

Per finalitzar la visita vam pujar al terrat on el guia ens va explicar que la primera fotografia que es va fer a la península ibèrica, amb daguerreotip, el 10 de novembre de 1839, va ser des d'un terrat de Pla de Palau on sortia fotografiada per primera vegada la Llotja de Mar.

La Llotja de Mar actualment és un espai obert que ofereix els seus salons plens d'història a particulars, empreses, associacions, organitzacions, que hi vulguin celebrar tota classe d'esdeveniments en un marc incomparable. ©

Primera fotografia de la Llotja de Mar, 1839

LA GUERRA DELS CATALANS

(1713-1714)

La Guerra de Successió

a les corones hispàniques, que va ser un conflicte bèl·lic d'abast internacional, va començar el 1701

Batalla de Talamanca

Onze
de
setembre

Per Carles Aparicio
Comanador de la Domus
Templi Barcinonensis

Un cop el regne d'Aragó i el Regne de València havien estat annexionats a Castella, Catalunya resistia i romanía fidel a Carles VI del Sacre Imperi Romanogermànic "l'Arxiduc" (*Hofburg -Viena-, 1/10/1685 - †Palais Augarten, 20/10/1740). Felip d'Anjou (*Versalles, 19/12/1683 - †San Lorenzo de el Escorial, 9/7/1746), per tal d'assegurar-se el tron d'Espanya, va fer un canvi de cromos amb el Regne Unit de la Gran Bretanya: Gibraltar i Menorca a canvi de la seva ajuda per sotmetre Catalunya.

El 9 de juliol 1713 després de la traïció d'Anglaterra i la retirada de les tropes imperials per l'Acord de l'Hospitalet, l'exèrcit català es componia de 10.000 homes d'infanteria en 8 regiments, 1.600 de cavalleria en 6 regiments i 3 companyies, 700 d'artilleria en 1 regiment, i 1.000 de la marina. En total, 13.300 soldats regulars.

A la comarca de la Conca de Barberà, Montblanc, junt amb Sarra, esdevingueren un important centre d'operacions i, com a lloc de pas, era considerada un punt estratègic de primer ordre i centre de reclutament, però ràpidament va ser ocupada pels borbònics el mes de juliol de 1713.

El 12 de juliol, tinent mariscal Antonio de Villarroel y Peláez (*Barcelona, 4/12/1656 - †La Corunya, 22/2/1726) va ser nomenat comandant en cap general de l'exèrcit de Catalunya

El dia 29 de juliol de 1713, Restaino Cantelmo-Stuart y Brancia (*Nàpols, 1651 - †Madrid, 16/1/1723), l'duc de Pòpoli, va sol·licitar la rendició de Barcelona, però després de dos dies de reunions, la Diputació del General del Principat de Catalunya va decidir per 78 vots contra 45, combatre l'exèrcit borbònic invasor. Havent decidit la resistència, la Generalitat va fer immediatament una crida a l'allistament i la revolta contra els invasors que fou publicada per carrers i places de Barcelona al so de trompetes i timbals, i anunciada per gairebé totes les ciutats i pobles del Principat. L'exèrcit borbònic, format per uns 25.000 homes, va avançar des de Martorell fins a l'Hospitalet de Llobregat, i el 25 d'agost, va posar setge a Barcelona.

No va ser infreqüent de veure també que s'alçaren sometents als pobles que coadjuessin amb les tropes ocupants per tal de batre les partides de miquelets (fusellers voluntaris de muntanya). Aquests deslleials se'ls coneixia com a botiflers, terme que ha perdurat en el temps per referir-se als catalans traïdors.

Del 9 d'agost al 5 d'octubre de aquest any, sota la direcció del diputat militar Antoni Francesc de Berenguer i de Novell (*Lleida) i el general de cavalleria Rafael de Nebot i Font (*Riudoms, 1665 - †Viena, 6/9/1733), amb uns quatre-cents cavalls i dos o tres-cents miquelets al principi, s'endinsaren des del Maresme a l'interior del país, fins al Pallars, sense gaire èxit i perseguits constantment pels castellans. **Allí resistien el cap dels voluntaris, Francesc Macià i Ambert "Bac de Roda" (*Sant Pere de Roda, 28/5/1658 - †Vic, 2/11/1713), el marquès i coronel de Regiment de Cavalleria Sant Jaume, Antoni Desvallés i de Vergós (*Poal, 2/2/1666 - †Viena, 7/7/1724), i el governador de Castellciutat, el general Josep Moragues i Mas (*Sant Hilari Sacalm, 1669 - †Barcelona, 27/5/1715), entre d'altres.**

Mentre a final d'octubre de 1713 augmenta el bloqueig terrestre i marítim de Barcelona, per l'arribada de més soldats i armament francesos, el coronel de fuselleria Manuel Moliner i Rau (*Olot - †Barcelona, 17/5/1714) va aconseguir entrar per mar a Barcelona esquivant el bloqueig.

El 2 de novembre de 1713 Francesc Macià i Ambert "Bac de Roda" va ser executat a la forca, després de ser delatat pel seu amic Josep Riera de Vallfogona, que va resultar ser un botifler.

Bust de
Bac de Roda

El 30 de novembre de 1713, Rafael Casanova i Comes (*Moià, 1660 - †Sant Boi de Llobregat, 2/5/1743) va ser escollit nou Conseller en Cap de Barcelona i assumí la màxima autoritat de la ciutat, de la milícia ciutadana, i també esdevingué de cap militar de la plaça.

Per tal d'impedir que els defensors barcelonins rebessin constants reforços i vitualles des de Mallorca i Sardenya, va ser necessari que l'enemic assetjador compongués una esquadra de més de cinquanta navilis: 6 castellans i la resta francesos i anglesos.

En terra, tot aquell català que anés armat, encara que fos amb un ganivet, era executat pels borbònics, i les poblacions que prestessin ajuda i no se sotmetessin eren incendiades. Van patir la dura repressió i van ser assassinades més de 800 persones i incendiats els pobles de Sallent, Sant Quintí de Mediona, Balsareny, Torelló, Peramola, Prats de Lluçanès, Oristà, Sant Feliu Sasserra, Caldes de Montbui, i Sallent, entre altres viles i pobles.

A principis del mes de febrer de 1714, el coronel Manuel Moliner i Rau va lluitar en l'operació d'atac per destruir el fort borbònic de Santa Madrona; de resultes de això l'església i el convent foren enderrocats.

El 24 de febrer del 1714, hi va haver davant de Barcelona una batalla naval de la Marina de Catalunya contra els vaixells britànics y francesos, que volien fer desistir de la resistència als catalans.

L'estol del bloqueig marítim francès a la ciutat, el comandava l'almirall Jean-Baptiste du Casse (*Saubuça, 2/8/1646 - †Bourbon-l'Archambault, 25/6/1715) i l'almirall britànic Sir James Wishart (*Escòcia, 1659 - †30/5/1723).

La marina de guerra catalana es dedicava a escortar els estols que arribaven del Regne de Mallorca, fidel a l'Arxiduc Carles, i governada pel virrei Josep Antoni de Rubí i de Boixadors (*Barcelona, 14/5/1669 - †Brussel·les, 31/12/1740). La flota la componien les fragates Mare de Déu de la Mercè i Santa Eulàlia de 24 canons (capità Miquel Vaquer), Sant Francesc de Paula de 28 canons (capità Josep Tauler), Santa Madrona de 24 canons (capità Josep Capó), la nau de transport Sant Josepet de 20 canons, a més de les gatiotes Sant Elm (capità Joan Roset), Sitgetana (capità Josep Ros), Empúries (capità Pere Sabater), la galera Santa Anna (capità F. Serra i Bohigues) i la sagetia Estel (capità Miquel Montserrat).

En el combat va sortir vencedora l'esquadra catalana sobre l'anglesa, que tingué moltes baixes i a la que li foren capturades 13 naus menors i 2 navilis artillats.

El 4 de març de 1714, l'exèrcit borbònic va començar el bombardeig de Barcelona

Per a la seva banda, a tota la comarca de la Conca de Barberà es produí una revolta dels miquelets la Diada de Sant Jordi.

El 17 de maig, l'exèrcit invasor va poder avançar les trinxeres i iniciar, gràcies a l'arribada de canons francesos de gran calibre, el bombardeig sistemàtic i continu a la ciutat. I aquest mateix dia el Convent dels Caputxins fou

ocupat militarment, però bona part dels caputxins s'hi van poder quedar pel servei religiós i el lloc fou respectat.

El Principal Palace, que va ser el primer teatre de Barcelona, avui dependències auxiliars de Liceu, va resultar greument danyat, així com la caserna que ocupava el regiment de la Immaculada Concepció. Comandat pel coronel Pau de Thoar i Grec (†Viena), el convent de Sant Agustí al barri de la Ribera, va ser semidestruït.

A l'hort monacal de Santa Anna, que es trobava on avui hi ha el carrer Rivadeneyra, hi havia la placeta del safareig. Aquí es van instal·lar a els pilots i picapedrers per fer pilotes i bales de pedra com a material per als morters i canons. La proximitat de la muralla de terra no afavoria gaire l'entorn ni les edificacions mateixes que hi eren tan pròximes.

Aquest mateix dia, en morir el coronel Manuel Moliner i Rau per l'impacte d'una bala d'artilleria, mentre comprovava les línies de prop del convent dels Caputxins, va

Bloqueix marítim de Barcelona

ésser substituït, al capdavant del seu regiment, pel coronel Blai Ferrer.

Donada la forta resistència que oferia la ciutat, Felip V va manar cridar també a les tropes de Flandes i Sicília, i va reemplaçar al duc de Pòpoli, per James Fitz-James Stuart (*Molins, 21/8/1670 - †Philippsburg, 12/6/1734), l'duc de Berwick, que va arribar a Barcelona el 6 de juliol. L'exèrcit assetjador va arribar a reunir 40.000 homes, bàsicament distribuïts en cinquanta companyies de granaders, quaranta batallons i sis-cents dracs muntats.

La nit del 12 al 13 de juliol, 2500 sapsadors de l'exèrcit assetjador van excavar la primera paral·lela al nord-est de la ciutat, i la segona va estar acabada el dia 16 d'aquell mateix mes. Això significà el començament del veritable setge contra la ciutat, i la bandera de Santa Eulàlia va ser hissada per darrer cop a la casa de la ciutat el dia 24 de aquest mateix mes.

Finalment, el duc de Berwick va decidir assaltar la ciutat el dia 12 d'agost, després d'haver patit unes 2.200 baixes en les feines d'ampliació, consolidació i excavació de les trinxeres. Però l'endemà, l'exèrcit ocupant, va ser durament rebutjat, en intentar assaltar el baluard de Santa

Bandera de Santa Eulàlia

Talamanca (castell)

Masia de la Mussarra

Clara, per la qual cosa va fer que els borbònics es repleguessin i canviessin d'estratègica, allargant unes setmanes més els bombardeigs a les muralles abans d'intentar novament l'assalt.

Mentrestant, a l'àrea del municipi compresa entre el poble de Talamanca i el serrat de Mussarra, terme municipal de Monistrol de Calders, al Moianès, les tropes catalanes, a les ordres del Antoni Desvalls i de Vergós (*21/2/1666 - †Vienna, 7/7/1724) marquès del Poal, constaven d'uns 3.000 homes, entre fusellers, cavalleria, un petit contingent de voluntaris d'hússars hongaresos, i uns pocs magraners del castell de Cardona, on el marquès del Poal havia instal·lat el seu quarter general. Per la seva banda les tropes borbò-

L'emblemàtic quadre L'Onze de Setembre de 1714, obra d'Antoni Estruch, on Rafael Casanova cau ferit

niques, dirigides pel José Carrillo de Albornoz (*Sevilla, 8/10/1671 - †Madrid, 26/6/1747) comte de Montemar, sumaven més de 2.000 homes, la major part castellans, que estaven situades a la zona del Pla de Mussarra, davant mateix, al nord-est de Talamanca.

El dia 13 d'agost va començar la batalla de Talamanca a la riera, i es va prolongar fins al dia 14, amb les tropes catalanes perseguint els borbònics fins a prop de Sabadell, amb enfrontaments a Sant Llorenç Savall i a Castellar del Vallès. El nombre de baixes totals va rondar els 680 entre morts i ferits.

El 7 de setembre es van produir a Barcelona els assalts contra els baluards de Llevant, pels francesos, i del Portal Nou i Santa Clara, pels castellans, traslladant-se ja els combats pels carrers.

L'onze de setembre de 1714, l'últim reducte resistent era format per Santa Eulàlia, els baluards de Llevant, de Santa Clara i Portal Nou, així com el barri sencer de Ribera

La defensa de Barcelona va ser ferotge i acarnissada. La major dificultat de l'invasor era desencadenar les bigues i omplir els fossats, perquè des de les troneres de les cases s'impedia òbviament el treball. Dins de la ciutat, guerra de guerrilles, on cada pam de terra costava moltes vides als dos bàndols.

Consell de Cent

Els defensors de la ciutat van anar retrocedint fins a la plaça major. Però inesperadament, cap a les 9 del matí, els invasors borbònics, entretinguts en el saqueig, es van veure sorpresos per un contraatac de barcelonins, que guiats per la bandera de Santa Eulàlia, els van fer retrocedir fins a la bretxa de la muralla, on es va desfermar una sagnant lluita, en què Rafael Casanova va caure ferit en una cuixa.

Ocupat el baluard de Sant Pere pels assaltants, la defensa de la ciutat es va centrar en els francesos, mentre les dones es refugiaven en els convents

La lluita es va allargar encara diverses hores, fins que a les dues de la tarda el comandant en cap general del exercit de Catalunya, Antonio de Villarroel y Peláez va decidir capitular davant les tropes invasores borbòniques de James Fitz-James Stuart, l duc de Berwick.

Adjacents a la basílica de Santa Maria del Mar, s'hi trobaven dos cementiris. El situat al lateral de la porta principal de la basílica, esdevingué fossa comuna, coneguda com el Fossar de les Moreres, on foren soterrats gran part dels barcelonins que van morir heroicament en defensa de la ciutat

“AL FOSSAR DE LES MORERES
NO S'HI ENTERRA CAP TRAÏDOR;
FINS PERDENT NOSTRES BANDERES
SERÀ L'URNA DE L'HONOR.”

A l'endemà, a les 17:00 hores i d'acord amb l'article cinquè de les capitulacions es va lliurar el Castell de Montjuïc a les tropes borbòniques ocupants.

tabliments militars, controlaven qualsevol rebrot d'insurrecció per part dels barcelonins.

Pel bàndol borbònic van participar en la Guerra de Successió 42 regiments, dels quals 29 van ser extingits o dissolts i la resta va canviar de nom, 4 batallons d'infanteria i caçadors de muntanya, i 1 unitat d'ultramar i bessó expedicionari.

El 16 de gener de 1716, amb el Decret de Nova Planta es crea, doncs, l'estat espanyol, sota les lleis de la Corona de Castella amb capital a Madrid, a l'estil del mo-

Acte institucional de la Diada

Ja ocupada i sotmesa la plaça i les seves gents, es van capturar els dirigents catalans que van sobreviure i van ser portats als castells d'Alacant, Segòvia, Pamplona i a altres.

Tot i el compromís contret per Felip V al tractat d'Utrecht (març i l'abril de 1713), tractat de Rastatt (març 1714) i tractat de Baden (setembre 1714), Catalunya va perdre els seus furs i va veure cremats els seus privilegis, fets que van suposar la fi de la nació catalana.

El borbó va fer construir al barri de la Ribera de Barcelona una fortalesa d'enormes proporcions -la Ciutadella-, conjuntament amb el castell de Montjuïc, la caserna establert a les Drassanes i altres edificis convertits en es-

del d'estat absolutista i centralista francès. Aquest suprimí la Comuna del Camp; el Consell, com a tal, també va desaparèixer; i els jurats van passar a ser denominats regidors i nomenats per les autoritats superiors. La causes de la Reial Audiència van passar a realitzar-se únicament en llengua castellana. La reorganització territorial dividí Catalunya en dotze corregiments.

L'execució de la defensa a la batalla de Barcelona s'utilitzarà en època de la Renaixença com a símbol de la resistència del poble de Catalunya en defensa dels seus drets i llibertats i en un acte de reafirmació de la seva identitat com nació. El referent ha merescut la consideració de recordar-ne la data com a Diada Nacional de Catalunya. ©

HISTÒRIA DE BARCELONA

PELS CAMINS DE L'AIGUA (2)

Per Manel Tosca
Clavari dels
Homes de Paratge

Podem distingir, i així ho farem en els quatre articles publicats a CARTULARI, quatre períodes. Un primer article que ja ha estat editat, que va des dels inicis fins al segle X aproximadament. Aquest segon, des de l'Alta Edat Mitjana, Baixa Edat Mitjana, fins a la Revolució Industrial i que acaba amb els canals de Dosrius, del Vallès i Llobregat, un tercer article referent a l'estat en el segle XX i acabarem amb un quart article del segle XXI que serà de caràcter especulatiu per a l'esdevenir i la sostenibilitat i la justícia ètica de tot plegat en el futur.

Tornem ara al Rec Comtal, segle X, peça primordial per a la recuperació de la ciutat i que ajudà a reconstruir-la després de la desfeta feta per Almanzor. Els calia l'activitat econòmica suficient per poder pagar els rescats dels presoners disseminats per terres sarraïnes amb la invocació a la Mare

de Déu de la Mercè, per això més tard, el 1868 fou la patrona de la ciutat, perquè molts dels seus ciutadans estaven captius de la guerra per la Reconquesta i per les Creuades. **Història repetida manta vegades abans i després d'aquesta ocasió com els coneguts exilis i empresonaments de presidents de la Generalitat amb els seus col·laboradors.** Segueixen sent històries d'exili que amb tossuderia aquests prohoms, com a fidels receptors,

compleixen els mandats del poble català amb el seu sempre irrenunciable esperit de independència, i això dels rescats val calers.

Segle X - Urgia doncs la prosperitat. Mancava un motor i aquest fou el Rec Comtal que amb la força de les seves aigües feien girar els molins. I els molins feien girar els diners.

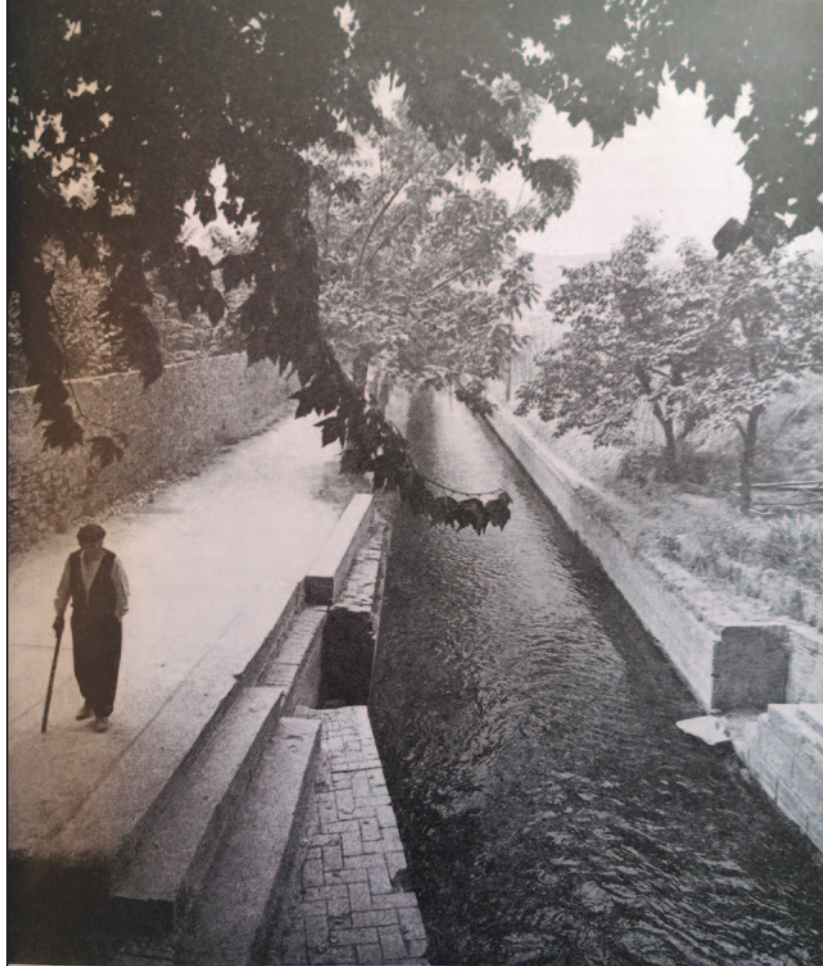
Antecedents: Any 966 Borrell II, Pere el bisbe, Landeric l'abat i Vuitard amb carta de donació fan propietària a la Seu de BCN de dos molins situats al Bissaucii (Besòs) amb part d'aquest riu i els seus marges des del camí a Finestrelles fins al mar. Després van arribar a ésser 13 els molins.

Segle XI - El 1045 Ramon Berenguer I i Isabel donen sencer el delme, 10% dels beneficis dels molins del Besòs, a l'església de BCN, als pobres oriünds i estrangers i a l'Hospital de Pobres de la Canònica (després Hospital de la Santa Creu 1401-1926, que n'era l'hospital general.) Recordem els matrimonis de Ramon Berenguer I dit el Vell (53 anys) amb Isabel de Nimes, Blanca de Narbona i la darrera Almodis de la Marca, excomunicats, i per ésser promotors de la Seu, perdonats i enterrats dins d'ella en lloc principal. 1058 consagració catedral BCN, en aquest segle XI introducció important de la Pau i Treva - immunitat eclesiàstica i treva bèl·lica durant un període de l'any-

Segle XII - 1114, 12 de juliol Ramon Berenguer III empenyora per 100 morabatins d'or (moneda d'origen portuguès) al bisbe Guillem Ramon els molins de Stadol i Altafolia per finançar la conquesta de Mallorca. 1135 Olegari arquebisbe de Tarragona dona els molins d'Estadella als clergues Pere Bernet i Bernard Berenguer per a la seva restauració i pagaran anualment una quarta de blat per Sant Miquel i un altre el 3 de gener. 1152 Guillem Girbal dona als Templers els molins d'Estadella i Altafulla. Els molins giren bé i giren bons calers. 1115 conquesta de Mallorca, 1148 conquesta de Tortosa, 1149 Lleida i tot això val diners.

Abastia el Rec als Banys Vells, de Santa Maria del Mar i Banys Nous any 1160, construïts i explotats en monopoli per Ramon Berenguer IV i el jueu Abraham. Guanys i despeses eren repartits en dues parts pel comte i una pel jueu. Calia reconstruir molt patrimoni eclesiàstic; com exemple Sant Pau del Camp, destinat abans a harem musulmà; fundar el 1023 al c. Carders l'església de Sant Cugat; urbanitzar la riera del Pi que passava prop l'església del Pi i s'embarrava el seu accés.

Ens diu el jueu Benjamí de Tudela: "**BCN una ciutat petita i bella, situada a la riba del mar on acudeixen mercaderies i comerciants de tot el món, Grècia, Pisa, Gènova, Sicília, Alexandria, Egipte, Terra Santa, Àfrica...**" L'economia corre, el port creix. 1262, Consolats de Mar, noves comunicacions, primera confraria de correus establerta a la Capella d'en Marcús. BCN salta fora de muralles i es formen barris dits Vila-nova. S'aprofiten els arcs de l'aqüeducte romà per a la Vilanova dels Arcs. 1193 a 1197 epidèmia a tot Catalunya, inundacions, pesta i posterior gran sequera. Construcció claveguera de Guillem de Lacera pel c. Montcada. Urbanització de pla-

Durante más de mil años, la Acequia Condal ha representado un papel de primer orden en el abastecimiento hidráulico de la ciudad. He aquí un tramo descubierto del curso alto de la misma.

Rec Comtal obert

ces comercials, com la Plaça del Blat, de l'Oli, de la Llana, del Vi, del Born... S'organitza el Consell de Cent, la indústria creix, ceràmica, calçat, cordes, tèxtil, veles, vidre, armes, naus... Tota aquesta pujança necessitava més i més pous que creien podien purificar-los tirant-los-hi anguiles, creença que perdurarà centúries. També es deia que la presència de salamandres era garantia de salubritat. No pas del tot incert perquè certs animalons no poden viure en aigües contaminades, com veurem en un posterior article.

Segle XIII - Canalitzen aigua de fonts obtenint permisos reials els frares predicadors i d'altres particulars.

Jaume I documenta la suprema necessitat del Rec Comtal dient: "**placet nobis quod universitas proborum hominum Barchinone cum suis sumptibus adducat aquam ad civitatem Barchinone per predictam cequiam**" ens plau portar l'aigua a la ciutat per la prevista sèquia. En el tom 1r del Llibre del Consell crea una "**quatreta**" encarregada de "**quod debet fieri per adducenda aqua et aquis quae sunt in Montejudayco ad civitatem Barchinone**".

Jaume I emmuralla el segon recinte de la ciutat, saneja la riera Remdançar o Torrent del Fondo, eliminant insalubritat.

Segle XIV - 1311, setembre. Vuit Templers propietaris i treballadors d'aquells molins d'Estadella i Altafulla van ser turmentats i assassinats per Guillem Rocabertí, arquebisbe de Tarragona, i Ramon Despont, bisbe de BCN, quan passaven per allí camí de Roma per rebre benediccions papals, *apa! ja anaven fent feina pel camí*. Alienats els bens templers, posteriorment van ser venuts a parti-

Font de Santa Anna al Portal de l'Àngel

culars. 1314 menava una font d'aigua de Montjuïc al Pla de la Boqueria protegida per multa de 100 sous a qui la danyés.

Tots els recursos queden curts. S'ha d'anar a Collserola al 1351. Es compra la mina de Can Cortés de Sarrià per 90 lliures de Barcelona. Hi ha escriptures en català que indiquen preu i tramesa al propietari Nicholau Fameres. Any 1356 el 4 de juliol, degudament canalitzada a-rriba aigua nova a la pl. Sant Jaume, Font de Sant Honorat. Posteriorment 1367 d'altres fonts com a pl. del Blat, Sant Just, Llotja, Santa Anna. Aviat quedaven insuficients per disminució de cabal per incrustacions calcàries, fuites i forta demanda i les seqüencials seques quinquennals. 1462 Band de l'Ajuntament que tothom que sàpiga cavar vagi al Portal Nou per anar a netejar el Rec Comtal, que els molins no rendeixen. Naturalment per fer mal a la ciutat sempre era un objectiu fàcil atacar-la primer pels subministraments de l'aigua visiblement localitzable pels aqüeductes i sèquies, que si no eren vigilats podien esdevenir vulnerables per interessos particulars.

A partir del 1321 es prohibeix usar aigües de fonts per a la tintoreria i el 1322 els abocaments al Rec Comtal i no poder rentar-hi tripes ni agitar l'aigua de dia. Al 1392 no es permet tirar-hi animals morts ni brossa i al 1396 es prohibeix deixar aixetes obertes per tal d'estalviar. Al 1399 queda sancionat qui pengi galledes als canons d'aigua i es fa arrencar els arbres als costats de canalitzacions. Al Palau Menor o de la Reina li era concedida aigua procedent de la font de Sant Jaume i de la Ciutat així com també pels convents. La resta de particulars no tenien pas aquest privilegi gratuït. També tenim torrents aprofitables a l'actual barri del Bon Pastor i que ara donen noms a uns quants carrers.

Gènova, el Pontificat i França són competència comercial de Barcelona i limiten el seu desenvolupament. De tota manera s'edifiquen: Palau Reial per Jaume II, Santa Àgueda, reprojectada la Catedral, Santa Maria del Mar, Sant Just, Monestir de Pedralbes, ampliació de les Drasanes per Pere El Cerimoniós o el del Punyaleu - Pere III de Cat. i IV d'Aragó. (inicialment edificades per Pere el Gran -Pere II de Cat. i III d'Aragó al 1280.) Amb Joan I es

Font de Canaletes

crea els Jocs Florals de BCN. **Períodes de la història que poc aporten a la riquesa hídrica de la ciutat, però sí naval; tenim més riquesa amb el mar que amb els rius.**

Segle XV - Al 1449 abeurador de Sant Antoni. Rentador medieval públic el 1460 a "l'esperó de Llevant".

Mirades de reüll vers la conca del Llobregat. Abans, el 1118 els Templers ja auguraven i projectaren portar aigües de l'altra conca que no fos del Vallés. Creixia la ciutat i la tercera muralla ja era una faixa asfixiant. Fora la cotilla. **Avall les muralles!** A l'altre costat del penyal de Montjuïc hi havia l'estany del Port amb les escorrenties del Prat. Zona que en diem ara el barri del Port, Zona Franca. On feia de drenatge del Prat d'aigües estancades, fermentadores pels processos de pagesia i de deixalles de collites i arrossegaments naturals propis del riu Llobregat. Es requeria una actuació per part de BCN. I s'hi va dedicar esforços per al manteniment del desguàs del delta amb el canal de la Madriguera i Lo Reguer. El 24 d'abril de 1401 uns consellers van estudiar des d'una zona prop del riu Llobregat; on per part d' Alfons II s'hi construïren uns molins, Molins de Rei, la possibilitat de transferir a la capital part del riu a través de Cornellà i haurien de passar 500 anys més perquè això fos realitat.

Durant aquest segle XV la burgesia desactiva l'impuls creador, prefereix viure de rendes. Revolucions de classes (La Biga i La Busca) la capitalitat política de BCN queda relegada amb Alfons IV el Magnànim. Queda interromput el desenvolupament hidràulic. Les fonts s'assequen.

Segle XVI - 1529 visita de l'emperador Carles I pel Tractat de Barcelona S'han de refer les canalitzacions. Tal com s'havia creat un Mestre en Fonts també es va crear un mantenidor del Rec Comtal per les entrades del mar al canal i la destrucció conseqüent. El primer responsable referenciat és Andreu Puig de Roda.

Dues sèquies "La Madriguera" i "Lo Reguer" donen més cabal de sortida a l'estany del Port obligant a drenar l'estany i construir ponts per poder accedir a les zones abans riques en cacera major i ara superada per la pesca d'anguiles i les conegudes pudors. Fent-ne responsable

La Mina o Recxangó

del sanejament a Mateu Carbonell amb els seus palafan-guers.

La ciutat obra nous carrers, explota industrialment la pedrera de Montjuïc, ja tenim 32.000 habitants. El Llobregat no ens podia donar aigua perquè la part baixa del riu era propietat d'un comanador de Castella, Luís de Zúñiga i si els projectes ja eren prou difícils, per la part del comanador era impossible. Taula de negociacions negada, com és previsible. Canvi de prospecció i es va anar al barri de Ntra. Sra. del Coll, molta feina, molta i per fi molta aigua, molta. Tanta que sobreixien els canals existents enfangant zones de la ciutat.

Amb Pere Farreras conseller en cap el 1584, s'estudien amb dos acurats projectes amb túnels i tot, per transvar-sar el Ter al Besòs. El que sí s'aconsegueix és comprar les aigües del Ripollet. Amb les noves aportacions la ciutat creix. Hi ha lluites i sabotatges incloent-hi fets per reli-giosos en la presa de santa Coloma. **Ja tenim la primera Font de Canaletes amb aigua de Collserola, una que fou traslladada de l'interior dels Estudis Generals, on els Drs. es rentaven cerimoniosament les mans en un angle de l'aula de lleis. L'aigua al carrer discorria amb la ca-**

naleta conductora per sobre mura-lla. Ja tenim topònim per la Font de Canaletes. Hi havia un comerç clandestí per vendre aquesta aigua de dins de la universitat als ciuta-dans que creien adquirir màgi-ques propietats i saviesa, com el barrut que ara es compra un màs-ter i diu que ha estudiat molt ràpid. Bonica la seva llegenda de qui beu de la seva aigua tornarà a Bcn i el seu gos també, car té uns abeuradors al seu nivell. La lle-genda és d'origen reial.

Segle XVII - Felip III , IV de Cas-tella atura projectes molt ben definits i acabats amb alternati-ves i expropiacions per la portada d'aigua del Llobregat a BCN. Haurem d'esperar ara 300 anys més. Santa paciència catalana que, com diuen avui, aquesta paciència podria ésser declarada patrimoni immaterial de la hu-manitat.

CASA DE LES AIGÜES

L'any 1879 l'Ajuntament de Barcelona va construir la Casa de les Aigües de Montcada, antiga central d'extracció i bombeig d'aigua subterrània; del Besòs, per proporcionar més cabal d'aigua després de la gran sequera que va patir la ciutat el 1878.

A prop seu, hi trobem d'altres construccions que han estat igualment essencials per a l'abastament d'aigua de Barcelona al llarg de la història i que configuren un itinerari de l'aigua del Besòs: el Rec Comtal, la Casa de la Mina o Reixagó i la Casa de les Aigües de Trinitat Vella.

L'any 1989 la Casa de les Aigües va deixar de funcionar per problemes de contaminació de l'aigua de l'aqüífer del Besòs. Durant uns anys, la casa va restar tancada i va patir un fort deteriorament (robatoris, un incendi...) fins que l'Ajuntament de Montcada i Reixac se'n va fer càrrec i va restaurar tant els edificis i màquines, com els jardins. Avui, els pous de Montcada tornen a funcionar i se n'aprofita l'aigua per a reg.

Aqüeducte de Dosrius al parc de Nous Barris

Els caputxins esdevingueren uns experts en el transvasament i cal mencionar el projectista Hyeroni Codina.

Conclusió: restriccions d'aigua. Sequera i Guerra dels Segadors. Va ésser necessari treure les relíquies de Sant Sever en processó rogatòria. I el Mestre de Fonts Sociés excomunicat pel bisbat per intentar racionar-los el subministrament.

A Portaferriusa tenim un deliciós enrajolat obra de Joan B. Guivernau, evocador de fonts i murs. Teníem competència entre fonts i els prodigis de les seves aigües, amb llegendes benéfiques i llegendes perverses com la de la Font de la Boqueria que van propagar que hi havia un dit tallat de la mà d'un nen i amb aquesta faula us invito a la recerca de fonts de la ciutat medieval que tenim molta informació, fins i tot per fer-ne rutes turístiques. Més endavant esmentaré alguna de les fonts que em causen especial fascinació.

Segle XVIII - Segle aturadet, més aviat reprimat, s'havia de demanar permís per tot. Vam quedar secs fins i tot de la font del saber, que és la Universitat que va ser traslladada venjatívament a Cervera. Però el cervell dels catalans no és va assecar pas i ja fundaren el 1700 "l'Academia de los Desconfiados," clausurada també el 1714. Posteriorment renaixia el 1729 Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. Llavors hi havien les mines de Ntra. Sra. del Coll, Falcó, Gomis, Mare de Déu de les Fonts i mina de la Ciutat. I naturalment el Rec Comtal. Amb Carles IV, III d'Espanya la cosa millora. Llavors, per rebre el rei l'any 1759 es confisca la meitat de la mina particular del Jacceli a Gràcia. També s'aprofiten les mines d'en Gomis i Maduixer, Falcó antiga i Falcó nova. 25.000 lliures catalanes és la donació reial per canalitzar

i soterrar i reparar casetes d'aigua repartidores. Fabulosa la Font del Canari, la millor de BCN, on hi rajava aigua i or. I altre cop seques.

Segle XIX - Comencen les inquietuds per la Revolució Industrial, els invents. 1802 Primera ascensió amb globus d'Espanya a BCN el 5 nov. Els reis Carles IV i Mª Lluïsa en són els tripulants i el capità Vincenzo Lunardi ha de maniobrar per no anar a caure al mar llençant unes cordes perquè l'agafin des de baix. 1805 Primer europeu que arriba a la Meca, en Domènec Badia, àlies Alí Bei. 1810 Napoleó nomena el 7^é exèrcit com Exèrcit de Catalunya i els 4 departaments del nostre Principat depenen directament de París. La població no ho sap i segueix lluitant per Fernando VII, el que posteriorment amb el seu règim absolutista faria penjar als dissidents lliberals catalans per mà del seu governador, que ballava al peu de la forca mentre es balancejaven els desgraciats. I nosaltres despitats vam obrir el carrer Fernando VII, avui Ferran, en honor de l'absolutista. Els francesos a les ordres del general Maurice Matieu emplacen peces d'artilleria per protegir els recursos hídrics, poca broma. 1826 BCN ja té l'aigua de Montcada fins a la plaça del Pedró. 1852 Font del Geni Català al Pla de Palau, no us perdeu de visitar-la amb deteniment i de llegir la seva història que en tractar-se d'una font funcional les dones hi anaven a rentar la roba i feien una gran xerinola fins que per ordre del bisbat miraren amb deteniment i investigaren el perquè del poder de convocatòria. Concloueren que l'escultura amb una palma a una mà i una estrella a l'altra, el que sí que descobriren és que el noi lluïa també un marmori penis que va ser evidentment capat per ordre eclesiàstica. El que no sabem qui se'l va quedar. Avui us invito a veure si ja ha estat de nou implantat.

Aqüeducte de Dosrius cota alta

Aqüeducte de Dosrius cota baixa

AQUÈDUCTE DE DOSRIUS

Parteix d'aquest municipi (dit Dues Rios l'any 963; en llatí riu és flumen i riera és arrugia sinònim de riu origen de dues arrigias, dues rieres probablement) i travessa termes municipals d'Argentona, Cabrera, Cabrils, Vilasar, Premià, Teià, Alella, Tiana, Badalona, Santa Coloma de Gramenet i acaba en dipòsits a Sant Martí de Provençals a 93 m sobre el nivell del mar. Podia portar 40.000 m³ diaris. **Fou construït el 1869 per l'empresa Palau i García. I funciona perfectament des del 1871 fins al 1967 i 1972.** Antecedents: "Palau Garcia i Compañia" creada entre 1857 i 1865 van adquirir propietats en la conca de Dosrius i van construir 12.305 m de galeries filtrants que van acabar a Mataró. També s'hi afegí un altre soci, el sr. Saborit amb aportació de nous terrenys i un molí a Mataró. S'edificà la Torre de les Aigües dins la població de Dosrius, al Mas Pi com a centre de direcció d'obres i amb la torre com a mirador i referent. El 1865 aquesta companyia cedí els seus drets a Miguel Costa de Madrid. A Lieja es fundà la Compañia de Aguas de Barcelona formada per aportacions del Crèdit General Liégeois i Compagnie Générale des Coudites d'Eau per explotar les aigües propietat de Miguel Costa i es liquidà un deute que tenia Costa a Palau García. Consta inscrit al registre de Mataró l'1 d'abril 1867. Posteriorment a l'aportació a Mataró es va dissenyar l'aqüeducte per l'enginyer Vinguer que disposava de 15.000 metres cúbics al dia inicialment. El cost de l'obra entre Mataró i Barcelona fou de 4.588.000 francs. En fou director de la companyia el mr. José Fraipool, que assegurava no tenir cap subvenció de ningú.

En el trajecte hi ha moltes zones d'obra de fàbrica, aqüeductes i sifons per creuar les nombroses rieres, amb una longitud, comptant-hi les galeries de captació, de 52 Km. **Al parc de Nou Barris c. Fabra i Puig 423, hi tenim una magnífica visió de l'arcada de l'aqüeducte declarat de Bé Cultural. La captació a Dosrius es fa entre tres preses i sota dues d'elles les galeries filtrants. Aquestes preses són soterrades amb una tècnica d'enginyeria hidrològica subterrània que des dels romans fins ara s'utilitza amb la mateixa eficàcia.**

Les Preses de Dosrius recullen 60.000 metres cúbics en la vall d' El Far. 240.000 m³ en la de Canyamars i 60.000 m³ en la presa de Rials. **A la fotografia es veuen les dues preses Xullat a la dreta i Tarau a l'esquerra vistes com si l'aigua et vingués de cara des de la riera d'Argentona. Casella Courtin on es pot baixar 10 m per entrar als canals. Les preses embassen el terreny i per sota les galeries capten l'aigua que no es veu. Malgrat les rieres es vegin seques per dessota, circulen, de sempre, uns bons cabals subalvis.** La població és rica en aigua i paradoxes que passen, ja que fins 1972 en moltes cases no gaudiren d'aigua corrent i s'utilitzaven els dolls d'omplir els safareigs i fonts que hi havia al municipi per omplir cànners i garrafes. Avui en dia encara hi ha qui ho fa per gaudir de les propietats d'aquestes aigües abans de Dosrius i que ara provenen del Ter. La nostàlgia i costum ajuden amb la tradició a recuperar la història; bravo pels romàntics d'aquesta població. Hi havia una brigada de manteniment d'aqüeductes, la del Xibas, on els operaris havien de passar un examen per entrar a treballar i una

Riera de Canyamars

Preses Xullat esquerra i Tarau dreta

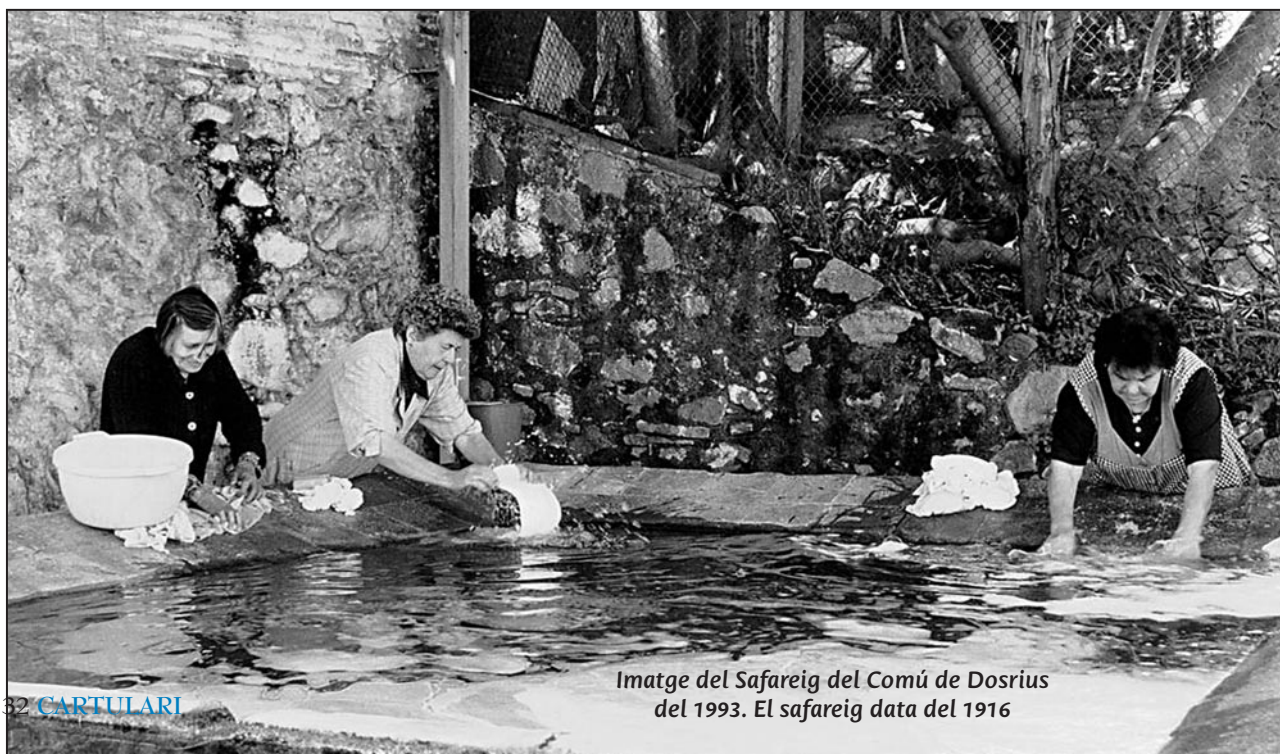

Casella Courtin

prova definitiva era que mesuressin menys de 1,50m d'alçada per ésser acceptats i així no treballarien tant ajupits dins la galeria de 1,10m. Des de la seva construcció s'establí un control de qualitat i es prenen mostres que s'enviaven a Barcelona i segons la terbolesa actua-ven immediatament uns empleats locals. També hi havia qui cobrava concessions d'aigua en plomes d'aigua. Mesura de plomes d'aigua variable segons l'any i el lloc, vaja un "cuento chino" com els serveis per mòduls i ta-

rifes variables dels serveis actuals. Una ploma = 8.440 l/dia a Mataró el 1820 i altres mesures com porrons (quasi un litre), petricó que és 1/4 de porró, bots i barrals (et sona oi?), i altres mesures de pes, superfície i cabal de l'època com lliura, mallal, quartera, terça, unça i vessana.

Ens introdueix a la població de Dosrius na Lourdes Giral i ens guia magistralment na Mª Àngels Jubany Pinós i Neus Alsina Boix, explicant territori i la feina feta a partir de 1930 per la nissaga d'en Joan Pinós que treballaren per la SGAB i que eren els experts en l'aigua. Car amb el seu saber heretat que passava de pares a fills mantenien la qualitat de l'aigua. Feien maniobres de sobreiximent necessàries per uns vessadors que tenen aigües amunt i fins a l'any 2010 controlant-ne la terbolesa, condicions químiques i darrerament els cloradors. Aquests sobreixidors són petits aqüeductes que es troben travessant terrenys de cultiu i contenint-lo de riuades i esllavissaments. Tota una intel·ligent doble funcionalitat que permetria desguassar els camps amb les seves arcades sense fer-ne una presa opaca que aguantaria terres però que també embassaria la rierada fent-ne empantanar el camp. Per la seva part superior es conduïa l'aigua sobrant de les preses soterrades per no empantanar també tota la població de Dosrius per excés de metres cúbics embassats, que és de fins a 360.000 m3,

Imatge del Safareig del Comú de Dosrius del 1993. El safareig data del 1916

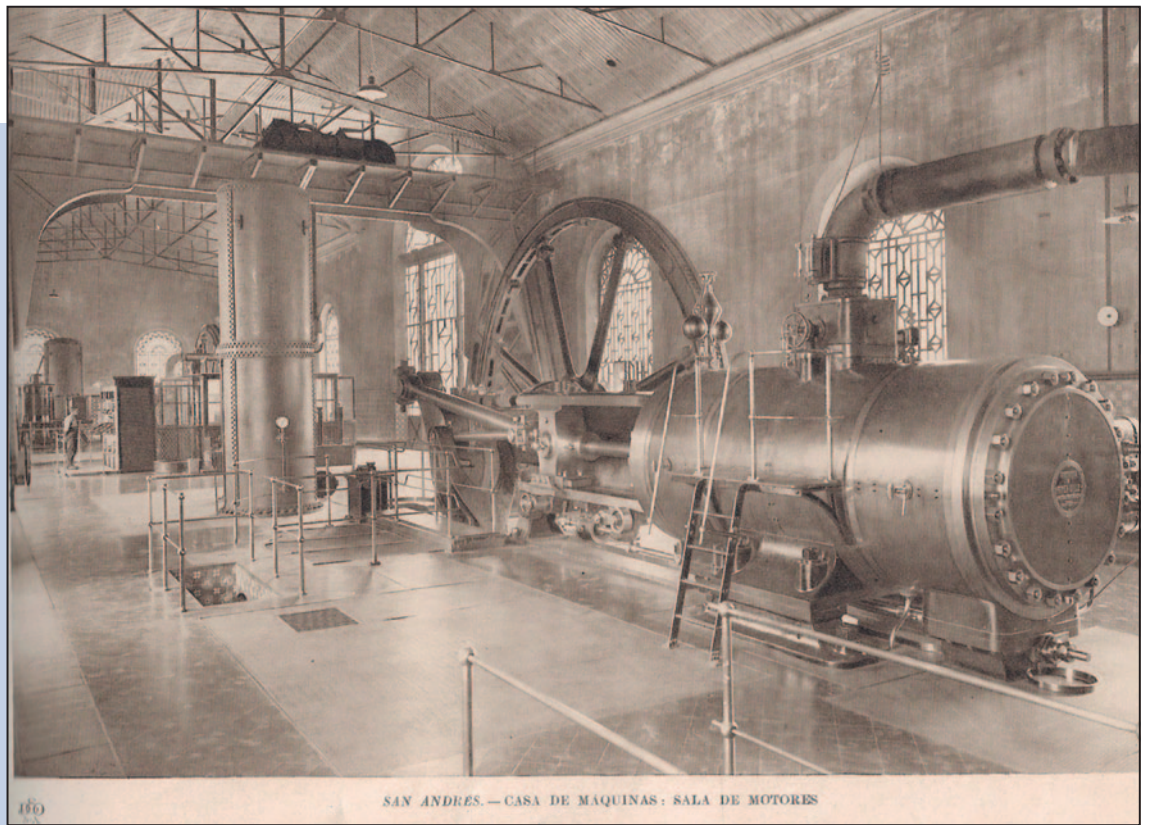

Sala del Pou i detall pou

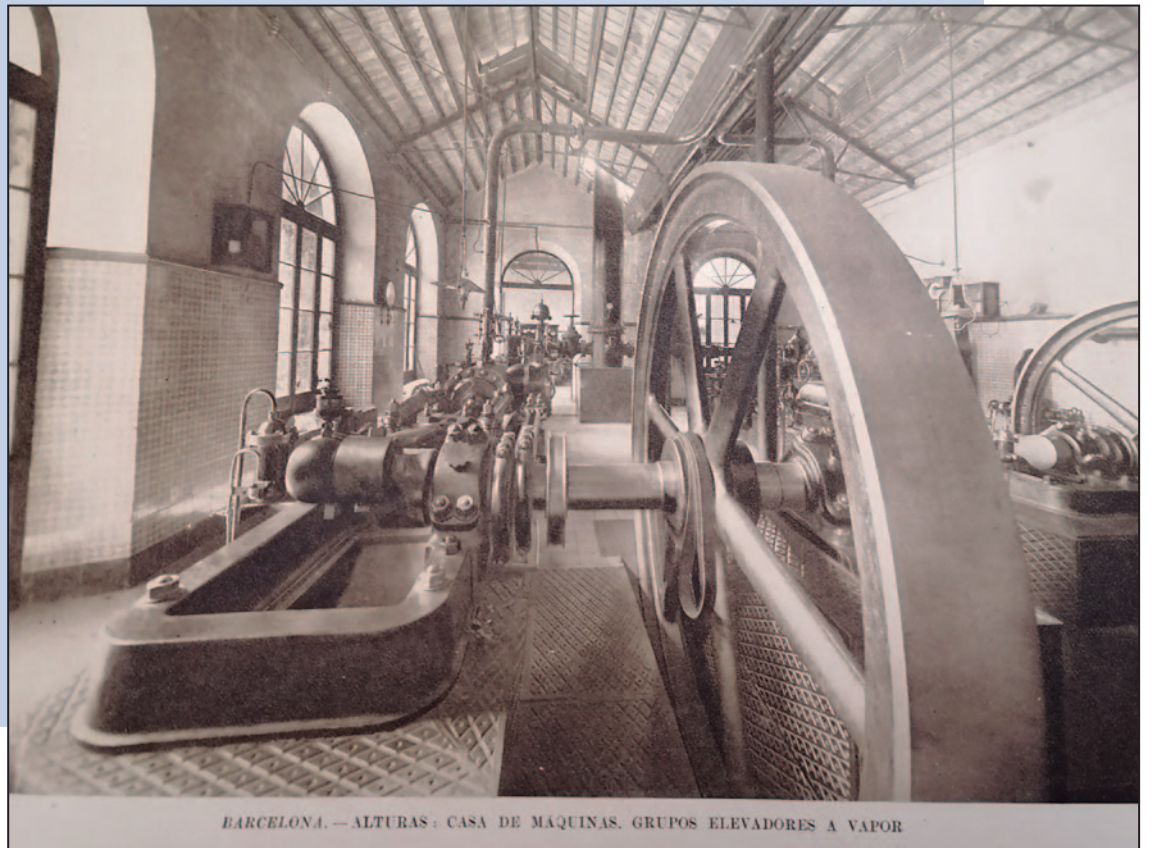
lenta i complexa. O sigui, s'interrompia l'aqüeducte, s'infiltrava a la capa subàlvia l'aigua per fer com un pantà soterrani o s'incorporava a l'aspiració de les bombes per tornar a impulsar, desinfectar i reomplir l'aqüeducte a través d'un venturi, com a conductor pe gravetat fins al dipòsit final dit d'Altures. En aquesta central del Besòs a Sant Andreu hi ha la possibilitat de connectar-hi l'aqüeducte de Dosrius amb el del Vallès amb una vàlvula de 600 mm de diàmetre.

AQÜEDUCTE DEL VALLÈS

Pren aigua del riu Ripoll. Té dues branques inicials Alt Vallès direcció Sabadell i Baix Vallès vers Santa Mª de Barberà que s'uneixen a Cerdanyola Travessa per Barberà, Sabadell, Cerdanyola, Montcada i Barcelona igual que l'anterior, però aquest acaba sense dipòsit a Sant Martí de Provençals havent recorregut més de 26 Km. i ja passava directament al consumidor. **Construït al 1825 capacitat 1.500 m3 diaris. Impulsors Andreu Marí i el**

SAN ANDRES. — CASA DE MAQUINAS. SALA DE MOTORES

BARCELONA. — ALTURAS. CASA DE MAQUINAS. GRUPOS ELEVADORES A VAPOR

banquer Manuel Girona, van tenir conflictes amb el Rec Comtal. Ara també és d'un Bé Cultural Local. Un magnífic aqüeducte es conserva al barri de Ciutat Meridiana, c. Rasos de Peguera 55.

AQUÈDUCTE DEL LLOBREGAT

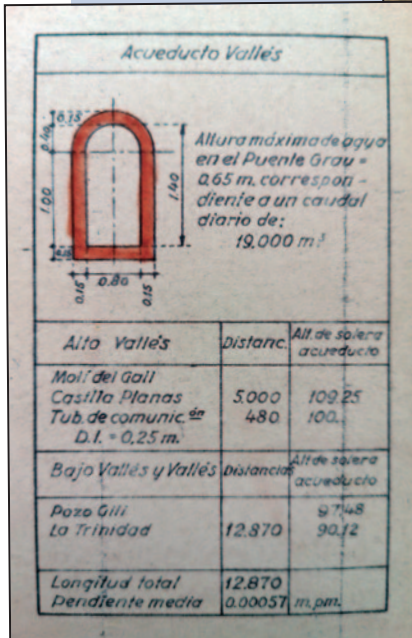
1878. Recollia aigües de mines de la muntanya de Sant Pere Màrtir aprox. cota 55 i subministrava a les pobla-

cions de les seves rodalies. De Cornellà cota 52 i Coll Blanc cota 47. El podem veure al Barranc de Can Clota a Esplugues de Llobregat. Des del pàrquing Avd. Electricitat 3, d'Esplugues de Llobregat.

1833. Fàbrica "El Vapor" amb calderes que fan bullir l'aigua per aprofitar l'energia que genera el seu vapor i amplificar-la amb cilindres de pistons de diferents diàmetres i crear moviment amb bieles a diferents potències segons diàmetre del cilindre i velocitats segons cabal de vapor aportat. La seva dificultat està en els con-

Aqüeducte del Vallès per Ciutat Meridiana

Secció Aqüeducte Vallès

densats que podien reben-
tar instal·lacions i per això
hi havia purgues i conduc-
cions en pendent. La gent
de poble li deia popular-
ment als treballadors "què
treballes al paper?" i res-
ponien molt dignament
com a modernitat... Sí sra.
soc greixadora o filadora o
teixidora del paper... La

industrialització necessita energia i amb la de l'aigua
suficient per a màquines de fusta de poca inèrcia no és
prou suficient per moure maquinària més moderna de
ferro colat i de més pes.

La fàbrica Bonaplata (El Vapor) del c. Tallers va ser la
primera a Espanya en usar aquesta energia que deien
acabaria amb la mà d'obra, i la van incendiar uns revol-
tats. Revolució industrial en tota regla i sentiments de
classe obrera o burgesa. Van ésser les postres de la
Crema de Convents del 1835 després d'una dolenta cursa
de braus - la gresca del Torin- plaça de braus que estava
a la Barceloneta, on també es pujava en globus i globus
captiu.

INICIATIVES GENIALS DE L'ÈPOCA

1737- Any precursor del que serà la florexin industria
tèxtil catalana. Comença amb la importació de teles in-
dianes sols per estampar el que després afavorirà la re-
coneguda indústria del teixit.

1818- Primera societat de diligències i missatgeries de
l'estat. Bcn-València preu per viatger: 19 duros a l'inter-
rior o 15 al pescant.-

1839- Primera foto de l'estat espanyol feta al Pla de
Palau.

1843- Catalana de Gas.

1848- Primer ferrocarril peninsular Bcn- Mataró.

1855- La Maquinista Terrestre i Marítima.

1860- Pantà de Vallvidrera. Mina de Grott. I al 1900 Tren-
net per aquesta mina- túnel a manera d'atracció turís-
tica.

1868- La Verge de la Mercè patrona de Bcn.

1871- Aqüeducte des de Dosrius amb 22 viaductes i 47
túnel·ls fins a Bcn.

1872- Sistema mètric decimal a Bcn. 1ª línia tramvia trac-
ció animal de Lesseps a Pla de la Boqueria.

1873- Proclamació 1ª República.

1881- Les Tres Xemeneies. Sociedad Española de Electri-
cidad coneguda com Companyia Barcelonina d'Electri-
citat de producció a base d'energia tèrmica per carbó.
Dita al segle següent "La Canadenca".

1882- Projecte Sagrada Família. Es crea a París la Socié-
t Gen. des Eaux de Barcelone futura SGAB.

1888- Primera Exposició Universal a BCN. Vapores "Las
Golondrinas" al port i monument a Colom al Portal de
Mar.

1891- Planificació Clavegueram per Pere García Faria.

1895- Primer cinema individual a Bcn. El Cinestoscopi
d'Edison. pel·lícula de 18 segons. Telèfon Bcn-Saragossa-
Madrid.

1896- Arriben els raig X.

1898- Compañia Gral. de Coches-Automóviles Emilio de
la Cuadra S. en C. posteriorment Hispano Suiza.

1899- Electrificació dels tramvies.

1899- Tibidabo. 1r parc d'atraccions de l'estat. Fundació
del Barça.

Ja definitivament es fa l'intent seriós de mirar de portar
l'aigua subàlvia del Llobregat i transvasar dins la ciutat
l'aigua subterrània dels dos rius, Llobregat i Besòs.

EMPRESSES D'AIGÜES

1857- Palau Garcia y Compañia (de Dosrius a Mataró).

1866- Compañia Industrial del Llobregat.

1867- Compañia de Aguas de Barcelona (Captació Dos-
rius).

1868- Compañia de Aguas de Barcelona (Captaciones
Besós).

1872- Empresa del Alto Vallés.

1878- Compañia de Aguas de San Martín de Provensals.

1879- Empresa Concesionaria de Aguas Subterráneas del
Rio Llobregat.

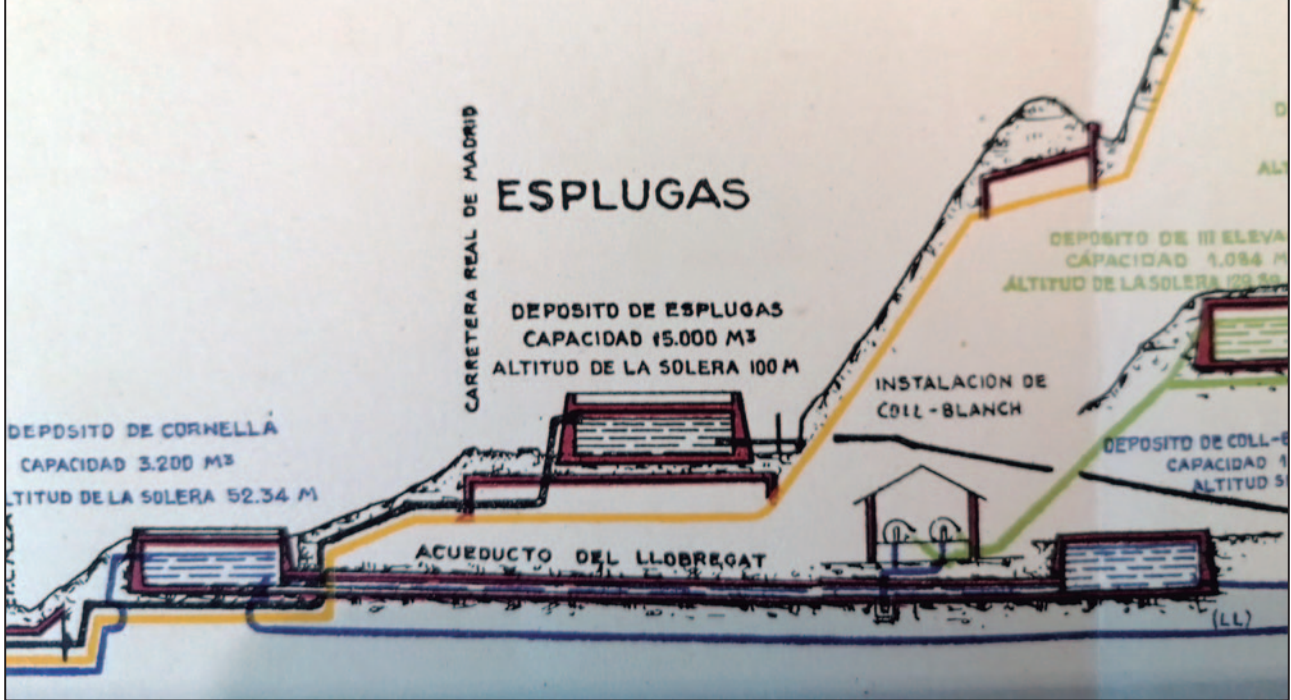
1881- Compañia General Anónima de Aguas de Barce-
lona (derecha del Besós).

1883- Compañia de Aguas Potables de Montaña.

1886- Compañia de Aguas de Sans.

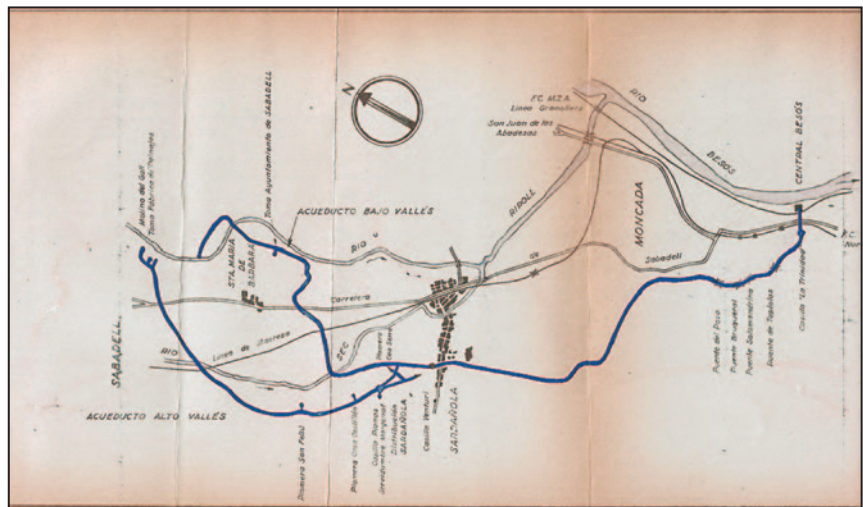
1892- Barcelona Besós Waterworks Company Ltd.

D'altres empreses menors que extreien de pous dins del
nucli urbà com: Del Torreón, Sociedad de Aguas Pota-
bles del Ensanche y la Barceloneta, El Fénix de Aguas Po-
tables, Pozo Vintro, Monteys i Cia. i algun particular
més.

Aqüeducte del Llobregat. Cornellà Coll Blanc

Tota aquesta potent industrialització demanava més i més aigua per fer vapor, refrigerar, rentar etc. i també per beure-la amb les minses mesures sanitàries de sempre des del segle I transmissores de malalties sovint mortals. Pasteur el 1865 vincula els bacteris a malalties. La qualitat en aquell temps es limitava a l'aspecte físic i a l'analítica química. Aleshores tant la medicina com la sanitat vinculava malalties a les condicions físico-químiques de l'aigua i no es tenia ni idea de les bacteriològiques. I la població en general donava valor de qualitat a la

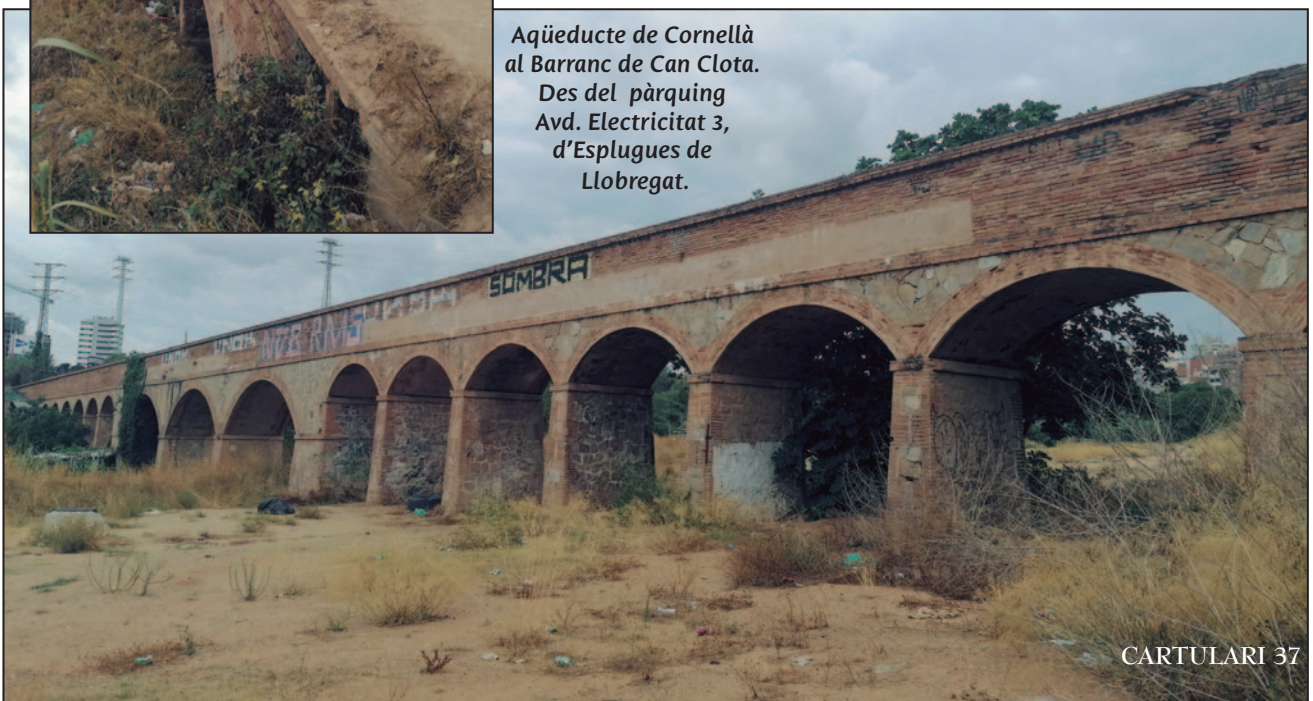

Aqüeducte del Vallès

presència de certs animalons. Aquest efecte el veurem en el proper article nº III del segle XX on per exemple pensaven que la calç de l'aigua propiciava l'arteriosclerosi i afeccions cardíaques i que pocs bacteris no fan mal. Quan queia una llesca de pa a terra se'l bufava li fèiem el senyal de la creu i a taula. Eren costums antics, manca de pa i desconeixement de la llei de Murphy. ©

Aqüeducte de Cornellà al Barranc de Can Clota. Des del pàrquing Avd. Electricitat 3, d'Esplugues de Llobregat.

DESCOBERTA PER L'ESTANY D'IVARS I VILA-SANA

Arribats a Cal Sinén, Centre d'Interpretació de L'Estany d'Ivars i Vila-sana, situat a la comarca del Pla d'Urgell, ens esperava l'Eduard Ribes, el guia, per donar-nos una explicació general i de la natura de l'entorn.

El seu origen data de l'era quaternària, però només eren uns aiguamolls, petites llacunes amb molt poca aigua que era salina i que als mesos estivals s'assecava. Com era un espai impermeable l'aigua no desguassava només que per evaporació i sense possibilitat de drenatge. Antigament, degut a aquestes aigües estancades i plenes de mosquits, moria molta gent per paludisme o malària.

Anomenat El Clot del Dimoni o de l'Infern en aquesta comarca no hi havia ni vegetació ni aigua. El nom se li donava per les baixes temperatures i la boira quasi permanent, i a l'estiu per les altes temperatures, amb una

calor de foc. A l'època romana quan volien desterrar a algú l'enviaven a aquests paratges inhòspits.

Els primers documents que fan referència a l'estany daten del segle XI, i es troben actualment a l'Arxiu Diocesà de Solsona i a l'Arxiu Capitular d'Urgell. El 1139 Ramon Berenguer IV va concedir a Berenguer Arnau d'Anglesola la part de l'estany que corresponia al lloc d'Utxafava, antic nom de Vila-sana. En l'època medieval es té coneixement de l'explotació de la sal. D'ençà de 1414 ja es parlava de "les salines d'Ivars".

A la meitat del 1800 es va construir el Canal d'Urgell i és quan va arribar l'aigua aquí, que era la zona més fassa; l'aigua va poder circular i es va recuperar un important ecosistema d'aigua dolça. L'estany és recent de resultes del Canal d'Urgell i pel regadiu dels camps. És el llac interior més gran de Catalunya. El llac de Banyoles té més quantitat d'aigua, però aquest té major superfície.

Cal Sinén, Centre d'Interpretació

ESPÀI NATURAL PROTEGIT

Per Lluïsa Goberna

Els peixos venien del riu, i seguïen pel canal i l'estany i n'hi havia força diversitat. També és un espai d'ocells, ja que l'estany els venia de pas i els servia de zona de descans, per ser zona humida, en les rutes migratòries. Molts es van quedar aquí perquè tenien i tenen els elements per poder-hi viure i reproduir-se. Per aquest motiu es va convertir en zona de pesca important, sobretot d'anguiles, de caça d'ànecs i amb zona d'oci. **Gent bastant il·lustre i socialment alta hi venien a caçar. El president Companys era un d'ells, com es pot veure a la imatge antiga.**

Foto dels caçadors a la masia de l'Estany, entre ells, el president Company, tercer per la dreta

A Can Sinén, avui Centre d'Interpretació, es trobava l'emblemàtica i antiga masia amb molt bones vistes i on es feien menjars i donava estada als caçadors. Construïda el 1910, a la masia s'hi celebraven també festes i reunions amb un servei de fonda amb molt bona cuina, sobretot l'anguila, que era el menjar més típic, i el plat més habitual era l'arròs amb pollastre i anguiles. I com a cosa curiosa, la gent que es casava feia un mini creuer en les típiques i reconegudes barques de ciment per tot l'estany i això era el seu viatge de noces. **Les barques fetes de ciment, en comptes de fusta per la falta d'arbrat, foren un símbol identificatiu de l'antic estany. Actualment se'n pot veure una a Can Sinén.** Es feien també competicions de natació.

Cuina de Can Sinén

Barca de ciment

ser un fet que va anar en contra de la voluntat popular, ja que a molta gent de l'entorn no li va semblar gens bé i va haver-hi moltes queixes. A causa d'aquesta dessecació l'estany es va convertir en camps de conreu.

Sobre 1976-80, l'Ajuntament va tenir la primera iniciativa de tornar a recuperar l'estany junt amb el suport local. Quan es va ampliar l'aeroport del Prat, comprant terrenys de l'espai Natural del Delta del Llobregat, els diners obtinguts es van reinvertir per a la recuperació de l'Estany d'Ivars. **A principis dels 90 l'Ajuntament té la voluntat d'assumir la seva recuperació. El 1995 es va aprovar el pla i el 2005 es va fer finalment la recuperació.**

L'estany és molt important com a hàbitat d'espècies d'ocells. Actualment hi ha 255 espècies. Entre elles la mallerenga de bigotis i el blauet. Hi ha també llúdrigues, tortugues d'estany, granotes verdes, gripaus, colobra d'aigua, carpes, etc., per l'entorn s'hi troben guineus,

conills de bosc, que n'hi ha molts, ja que actualment, com no hi ha suficients caçadors i són immunes als virus, estan fent bastant de mal a l'entorn. També hi ha alguns senglars que es mengen els ous dels ocells.

Després de l'explicació i visitar l'interior de l'antiga masia, avui Centre d'Interpretació, on es pot veure l'antiga cuina, la barca de ciment, i les parets il·lustratives amb detalls de la història, flora i fauna de l'espai, vam fer una agradable passejada vorejant l'estany tot gaudint de les nombroses i boniques vistes a l'estany, fins a la torre d'observació dels ocells.

Una visita molt relaxada en un entorn força interessant. Podríem dir un petit paradís per als amants de la natura i de l'ornitologia.

Torre d'observació dels ocells

CASTELL DEL REMEI

IMPORTANT TRADICIÓ VINÍCOLA

La segona visita del dia va ser al Castell del Remei, on ens esperava la Marta Vendrell per fer-nos la visita guiada i que com a deferència especial ens va ensenyar una part de l'interior de l'edifici que normalment no es mostra als visitants.

El Castell era la segona residència de la família Girona, propietaris de la finca. Hi havia una part de planta baixa i la resta dels baixos era bodega, el 1r pis, planta noble, on vivia la família, i en el 2n, els serveis. En aquest interior vam veure les diferents estances: el pati interior, entrada, cuina, menjador d'hivern i menjador d'estiu.

A l'exterior encara es troben el petit santuari de la Mare de Déu del Remei, el molí, l'antiga destil·leria, tallers de boteria, per a la criança del vi, ferreteria, i un esplèndid i bucòlic llac, ple d'ànecs.

El lema principal del Castell del Remei, que és troba en el pati interior diu: "L'home fa la casa, la casa fa l'home " i el va fer col·locar n'Ignasi Girona Agrafel.

El Castell ha tingut diferents propietaris de la nissaga Girona. El Celler és un dels més antics d'Espanya, registrat al Registre Espanyol de Marques. I és el celler més antic de Catalunya en l'elaboració i etiquetatge de vins fins de criança ja que, encara que amb un altre nom, està documentat amb data de 1780.

Va ser pioner en la importació i implantació de varietats franceses Semillon i Cabernet Sauvignon a Catalunya. Fins i tot, van fer portar un sommelier de França.

Al Castell hi ha diverses varietats de vinyes autòctones i internacionals; macabeu, garnatxa, carinyena, trepat, malvasia, ull de llebre, i cabernet sauvignon, shyra, char-donnay, sauvignon blanc, pinot noire.

El Castell del Remei (Penelles) i Cèrvoles Celler (Pobla de Cèrvoles) són els cellers que conjuntament acullen la denominació d'origen Costers del Segre. Amb vins diferen-

Panoràmica del Castell del Remei

ciats de gran qualitat i amb una producció d'avantguarda de la cultura del vi.

Actualment tenen quatre cellers. Cada bodega fa el seu vi però tot s'emmagatzema al Castell.

Aquí es fan tots els vins del Castell. Es nodreixen de raïms de la mateixa finca i també de parcel·les de vinyes properes dels pagesos i fan servir el mètode tradicional. Ens van explicar tot el procés de fer el vi, fermentació, criança de bota, màquina embotelladora, etc.

El seu vi més emblemàtic i de gamma alta és el 1780, amb envelliment de 10 a 12 mesos.

En una sala es pot veure unes antigues tines de castanyer, que avui en dia no es fan servir, al costat de les més recents de formigó per a l'emmagatzematge del vi.

En l'estança de criança s'hi troben aproximadament unes 1000 botes. Hi ha botes de roure francès i americà.

El roure francès, pel fet que el porus de la fusta és més petit i manté més les propietats, té més prestigi. L'enòleg prova diverses mostres de les botes i segons el tast el deixen més o menys temps d'envelliment. Antigament denominaven "part dels àngels" a les minves del vi que es

Pati interior

A la sala Atília Lucil·la, dita així en record d'un pedestal funerari d'època romana que es va trobar sota el Castell amb una inscripció que hi deia "Atília Lucil·la filla d'Spuri", s'hi fan exposicions periòdiques.

Hi ha sales d'elaboració, expedició de vins, sala d'embotellat, botiga i la magnífica sala polivalent de 12 metres, on es fan diversos esdeveniments, casaments, conferències, etc.

VITICULTURA ANCESTRAL

Se sap que els fenicis i grecs traficaven el vi en aquestes contrades. La descoberta d'àmfores romanes vinateres en aquests indrets també fa pensar en una antiga producció vinícola.

produeixen en els vins de criança quan s'evaporava una mica en entrar-hi oxigen.

Segons ens va dir la guia, aquest any 2021 la verema ha estat de molt bona qualitat.

La zona de vinificació està equipada amb moderns dipòsits d'acer inoxidable i eines tècniques d'última generació. Actualment s'elaboren més d'un milió d'ampolles de vi anuals.

Santuari de la Mare de Déu del Remei

Estança de criaça

En l'època medieval es té constància de la producció de vi, i en diversos documents es parla de donacions de tones de vi. Ermengol IV, segons document, cedeix a Mir Arnau l'any 1082 una torre amb vinyes i nombrosos documents arxivats on es pot veure que el conreu del vi va tenir aquí una gran expansió en aquella època. Segle XVI, l'antiga Torre de n'Eral va passar a dir-se Torre del Bisbe, actual Castell del Remei.

Sala polivalent de 12 metres, on es fan diversos esdeveniments

Menjador de l'interior de la casa

FAMÍLIA GIRONA, NISSAGA DEL CASTELL DEL REMEI

Ignasi Girona Targa (1781-1867) fou el creador del projecte del Castell del Remei. El nom del Remei és degut a la seva devoció per la Mare de Déu del Remei. De família burgesa, va ser un gran emprenedor amb nombrosos negocis per tot arreu de Catalunya i comprà diverses propietats tant urbanes com rurals, sobretot durant la desamortització. Era un astut negociador i va saber fer connexió amb persones influents en les altes esferes, aristòcrates, financers, industrials, polítics, etc. Ell i la seva família van participar en l'impuls d'una Catalunya moderna i l'expansió del comerç.

Zona de vinificació equipada amb moderns dipòsits d'acer inoxidable

Emprenedor com és, sap que la possessió de la terra i la producció agrícola és essencial per al desenvolupament industrial, comercial i agrari de Catalunya. I decideix comprar una extensa propietat que data de l'Edat Mitjana; és la Torre del Bisbe, que en comprar-la li canviaria el nom per Torre del Remei degut a la seva advocació.

El seu somni era tenir una gran hisenda rural que fos regada per les aigües del recentment construït Canal d'Urgell. L'encarregada de l'obra fou la Societat Girona Hermanos, Clavé y Cia, o sigui la societat familiar. I la torre medieval "Turri Eralli", que més tard fou anomenada Torre del Bisbe, va passar a les seves mans el 1853. Arran de comprar-la, la va voler modernitzar, ja que la producció que es feia anteriorment a la compra era de caire antic. La idea era l'aplicació del regadiu i amb una ampliació de l'heretat amb més hectàrees i jornalers.

El seu fill gran, Joan Girona Agrafel (1807-1871) fa encara més modernitzacions a la hisenda. Amb una formació per tota Europa, on fa diversos estudis entre ells el d'enginyeria mecànica, que el capaciten per estar totalment preparat per a la Revolució Industrial Catalana. Entre les seves nombroses activitats fou inventor de diverses màquines amb fins industrials totalment innovadores. També va donar al castell la nova configuració de quatre torres tal com es pot veure actualment.

Un altre dels fills, Ignasi Girona Agrafel (1824-1889) i el seu germà Jaume (1827-1907) foren copropietaris de la finca Castell del Remei. Ignasi fou l'impulsor de l'heretat vitivinícola. El Castell del Remei es converteix en colònia agrícola l'any 1872 i s'hi estableixen les primeres famílies de colons. El 1888 Ignasi Girona Agrafel va fer instal·lar un procediment industrial per tal de fabricar mistela, ja que era una indústria recent.

És el seu fill, Ignasi Girona Vilanova (1857-1923), que cursà estudis d'enginyeria agronòmica a París entre altres estudis superiors, el que impulsà una nova orientació alhora científica i pràctica a la finca en aplicar un mètode innovador de ciència agronòmica a la producció vitícola i vinícola.

Ignasi Girona Vilanova, degut a trobar-se malalt i després de la gestió realitzada durant 30 anys, va traspasar l'heretat al seu germà Joan Girona Vilanova (1859-1950), que seguirà l'orientació de gestió i producció del seu germà. Els seus estudis d'enginyer industrial són vitals per gestionar l'empresa amb nou impuls. Ell és qui remunta la fundació del Castell del Remei al 1780. Però si es té en compte que el seu avi va comprar l'heretat el

Ignasi Girona Targa

Ignasi Girona Agrafel

Ignasi Girona Vilanova

1853, no es correspon. Però com el vi procedent del terme de Torreal, antic nom del lloc, ja és produïa i es comerciava a la darrerria del segle XVIII, en Joan Girona Vilanova atribueix aquest moment com a fundació.

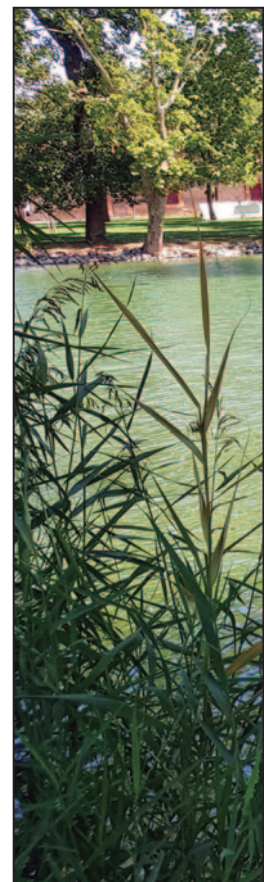
Després del seu traspàs el 1950 i fins a la dècada dels 80 va haver-hi una època d'inflexió en la producció vitivinícola del Castell i el vi deixà de ser el producte estrella. A partir del 1982 un nou projecte comença donant-li més protagonisme a la vinya, el celler i el vi. La Societat Mercantil Anònima del Castell del Remei el 1982 va vendre la finca i per tant es va obrir una nova etapa de la propietat. La propietat passà a mans de la família Cusiné i actualment està dirigida per Tomàs Cusiné, reconegut enòleg, propietari també de Cèrvoles Celler.

FETS I ANÈCDOTES DEL CASTELL

Es pot veure un quadre amb una història al darrere. Segons ens van explicar, una història d'amor amb final poc feliç. En Joan Girona Vilanova es va enamorar d'una noia i li va fer aquest quadre per demanar la seva mà, però els seus pares no van permetre el casament per la diferència social, ja que la noia no pertanyia a la mateixa condició socialment alta que els Girona.

Rebuda a Barcelona del matrimoni Einstein

Quadre de la noia de la que es va enamorar Joan Girona Vilanova

Menú escrit en llatí del banquet de comiat en honor del matrimoni Einstein. Amb vins del Castell del Remei

En les exposicions de Brussel·les, Torí, Viena, Atenes i Budapest la firma va obtenir reconeixement internacional gràcies a les medalles d'or aconseguides. I el gran premi de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929.

Com a nota curiosa, Albert Einstein va venir a Barcelona el febrer de 1923 per tal de presentar la teoria de la relativitat a la societat catalana. Es va celebrar un banquet de comiat en honor del matrimoni Einstein en la casa d'un dels científics que l'havien convidat. El menú que es proposa als comensals estava escrit en "llatí relativista" i figura el vi "Castrum remedii gravitorium" (del Castell del Remei). Es pot suposar que Einstein va experimentar, integrant la física, la matemàtica i la filosofia, la sensació de fer el tast d'un bon vi.

El 1936, quan la Guerra Civil, la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat va confiscar diverses propietats per declarar-les d'utilitat pública, entre les quals el Castell del Remei. Les tropes franquistes van establir un polvorí en uns coberts propers a l'edifici i a causa d'una explosió fortuïta d'armament, el 20 de gener de 1939, va provocar l'enderroc d'una bona part del Castell. Hi van morir 184 soldats i diverses persones de la finca.

Quan el 1964 es va transferir la concessió del Canal d'Urgell per part de l'Estat en favor de la Comunitat General

de Regants, es va fer una placa que es redacta en català, fet molt poc freqüent i fins i tot el nom del cap d'Estat es pot veure en català.

I com a cloenda d'aquest repàs per la història d'aquest emblemàtic celler van fer el tast de vins que tots esperàvem. El primer "Gotum Basic", Macabeu, Sauvignon, un blanc excel·lent, afruitat amb un punt àcid, el segon "Gotum Bru" Ull de Llebre, Shyra, Cavernet, amb més cos. ©

Aquestes visites es van fer el passat 4 de setembre de 2021.

VÍCTOR CATALÀ

Per Joana Tarín

Si parlem de Caterina Albert i Paradís potser no sabrem a qui ens referim, però si esmentem el nom de Víctor Català, aleshores reconeixem l'autor de molts escrits famosos.

Víctor Català era el pseudònim amb què firmava Caterina Albert, que va néixer a L'Escala (Alt Empordà) l'onze de setembre de 1869 en una casa coneguda per Can Ponton. Era filla de Maria dels Dolors Paradís i Ferrés i de Lluís Albert i Paradeda, advocat i ric propietari rural, que s'havia dedicat des de molt jove a la política. A L'Escala tenia molts simpatitzants i un dels carrers principals de la població porta el seu nom.

Caterina estudià en un pensionat de Girona, on patí per la manca de llibertat que hi dominava, ja que el fet de ser dona li va tallar moltes possibilitats. Va viure molts anys reclosa a casa, tenia cura de la seva mare i de la seva àvia i a la mort del pare administrava l'important patrimoni familiar.

De molt jove tenia inclinacions artístiques i es dedicà a pintar i a dibuixar. El seu pare feu venir a un mestre de pintura, Antonio Alarcón, i Caterina acabà dominant l'escultura i la pintura, encara que la notorietat li va vindre per un altre camí, ja que havia començat a escriure des de molt jove i en castellà, petites composicions, cançons i poesies.

Sota la influència de Guimerà va escriure el drama més significatiu *"El setè Sant Matrimoni"* l'any 1897. També foren premiades dues composicions als Jocs Florals d'Olot *"El llibre nou"* i *"La infanticida"*. Un premi que no anà a recollir. **Cap a l'any 1900 va entrar al món literari amb el pseudònim de Víctor Català, nom que era el del protagonista de la novel·la que estava escrivint aleshores i que quedà així inacabada.**

Va publicar moltes de les seves obres a la revista "Joventut", on tingué una col·laboració assídua i una

incògnita creixent sobre la identitat que s'amagava sota un pseudònim tan viril.

"Drames rurals" de 1902 és un conjunt de narracions que produí un fort impacte en la crítica i el públic i significà l'entrada ressonant de Víctor Català dins l'ambient literari.

L'any 1903 va presentar *"Marines"* als Jocs Florals de Barcelona i va guanyar la Copa del Consistori. La seva personalitat va començar a ser un enigma.

"Solitud" fou considerada una de les novel·les més importants de la literatura catalana, traduïda a diversos idiomes.

L'any 1923 feu acte de presència a la vida cultural barcelonina, en ser rebuda com a membre numerari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Durant la Guerra Civil la seva casa de L'Escala fou objecte de diversos registres i es perderen molts dels papers. A la postguerra va escriure un volum en castellà

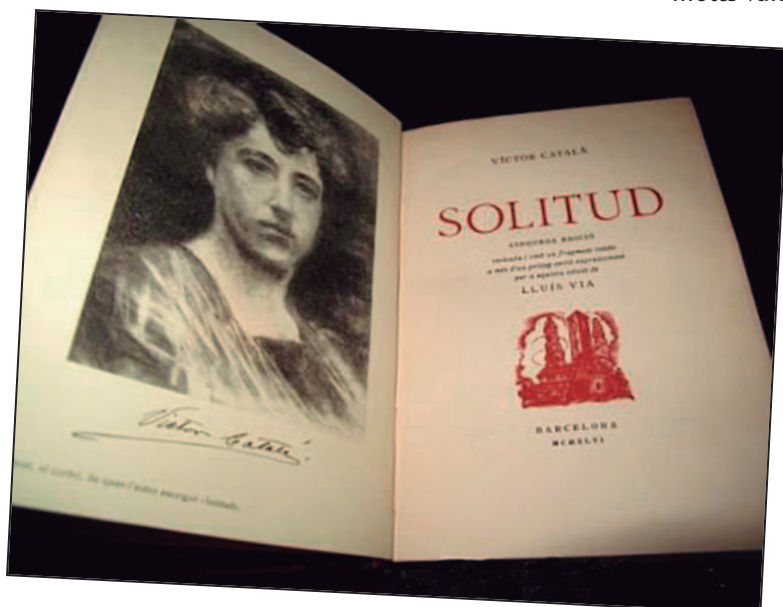
“Retablo”, un llibre luxós il·lustrat per Joan Colom.

Quan ja comptava 80 anys va publicar “Vida molta” i molts van pensar que era el cant del cigne de l'autora, però el 1951 encara publicà “Jubileu”, on domina la nostàlgia d'un passat millor.

El teatre fou una de les grans passions de l'autora i un gran consol durant els darrers anys de la seva vida, que passà al llit.

El comiat definitiu de Víctor Català en el pla literari fou la publicació de les “Obres Completes” cap a la fi de 1951. Des de la casa de L'Escala acollí autors i crítics, on va morir el 27 de gener de 1966. ©

Aquest és l'últim article de la Joana, que ens va entregar pocs dies abans del seu traspàs.

AGRAMUNT

Antiga vila feudal

Per Lluïsa Goberna

Per què és conegut Agramunt?

Aquesta és la pregunta que ens va fer el nostre guia en Jaume Marvà. Aquesta pregunta ve pel fet que Agramunt se la coneix sobretot pels seus boníssims torrons, amb nombroses fàbriques de torró i xocolata, però Agramunt té molta història que es remunta als temps medievals i que en Jaume ens va anar explicant d'una manera molt atractiva i didàctica durant el recorregut per tot el Conjunt Monumental de la població

Atanagrum, que podia ser que el topònim Agramunt vingués d'aquí, es diu que era un poblat ibèric, però no s'han trobat indicis arqueològics.

En antics pergamins trobats surt Acrimontis com a nom de la vila. És un mot compost de dues expressions en llatí: agri que vol dir "terra" i mont que vol dir "muntanyeta", "tossal", per tant, Agramunt significaria segons aquesta interpretació "muntanyetes de terra" o també "terra de muntanyetes".

Agramunt és una vila de fundació feudal. Comença quan Ermengol IV l'ocupà i fortificà per tal de fer front als àrabs que restaven a la zona. Va ser quan van ser expulsats els sarraïns que el comte d'Urgell Ermengol VII va donar a la vila uns privilegis atorgats amb la Carta de Població (1163), on se'ls eximia, entre d'altres, de pagar molts dels impostos, un recull molt ampli de llibertats, i un dels més importants, com és el de poder encunyar la moneda oficial del comtat, els sous agramuntesos l'any 1200 i la concessió de la Paeria. També es va convertir en la capital econòmica fins a l'any 1314. Aquest fet va propiciar un gran desenvolupament en tots els àmbits.

El Camí de la Vila Vella és l'indret més antic de la vila. Hi havia antigament en un turonet una torre de defensa, que després els comtes d'Urgell van ampliar per convertir-la en Castell, tot això va ser quan es va fundar la Vila Vella.

Tram que resta de la muralla

MURALLA

La vila d'Agramunt estava protegida per la muralla i el Castell. A la població avui en dia només queda un tram de l'antiga muralla que envoltava l'Agramunt medieval que datava del segle XII. Tenia un perímetre de 885 metres i una alçada de 3,2 metres i tenia quatre portals per entrar i sortir de la vila. Va ser edificada a partir dels privilegis atorgats a la vila el 1163 i enderrocada al segle XVIII. Alguns trams van ser utilitzats com a fonaments per construir-hi cases.

PONT MEDIEVAL

El pont romànic és de finals del segle XII. El dia de Santa Tecla, 23 de setembre de 1874, va arribar l'aigua del riu Sió a la ratlla on es veu en el rètol i ha aguantat les diverses riuades del riu, durant segles. És el pont més antic de la vila i fou bastit fora muralla.

Casa porxada Enrani

El 1413 la ciutat es rendí a les tropes de Ferran I d'Aragó. Amb el temps, després de diversos pactes, lluites, empenyoraments, casaments, per fi, l'any 1581 després d'apel·lar a la seva legitimitat de pertinença al rei, Agramunt va retornar al domini reial.

La vila a causa de la seva situació geogràfica va ser afectada per diverses guerres; la dels Segadors, en què van quedar enderrocades part de les muralles i la casa de la vila. En la guerra de Successió fou presa el 1711 pels soldats de Felip V. A la guerra del Francès, després d'una aferrissada defensa, els francesos la van ocupar la primavera del 1810.

A la segona meitat del segle XIX, la família Girona, ja vam dir-ho en un altre article d'aquest Cartulari, va ser una de les promotores de la construcció del Canal d'Urgell. Als pobles de secà de la plana, un d'ells Agramunt, en ser regats pel Canal d'Urgell, s'hi van construir cases noves perquè hi havia collites garantides.

A la Plaça Amball es troba la casa Enrani, que data del 1804, tal com es pot veure a la placa que hi ha a la façana. Forma part de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. És d'estil barroc català. Consta de planta baixa, amb galeria porxada, primer pis i golfes. Inicialment pertanyia a la família Anyé, hisendats de la vila. És una de les cases més boniques d'Agramunt. Ens van explicar que els carrers porxats volien dir que la població tenia més riquesa, perquè hi havia més comerç.

Davant del carrer de l'Àngel es troba la Farmàcia Viladot. Guillem Viladot i Puig, nascut a Agramunt el 1922, va ser un escriptor i poeta visual, que primer va estudiar farmàcia per dedicar-se a seguir la tradició familiar d'apotecaris, però comença a escriure arran de la convalescència d'una malaltia i ja s'hi va dedicar plenament. Va ser amic de Joan Brossa, amb qui va col·laborar. Va ser un avançat en el camp de la litera-

Farmàcia Viladot

Espai "Lo Pardal" Fundació Privada Guillem Viladot

Monument a Rafael de Casanova

tura i va comprar dues cases i va fer l'espai "Lo Pardal", dedicada a la Poesia Visual. **Avui en dia acull la Fundació Privada Guillem Viladot, dedicada a preservar la seva memòria. És fill il·lustre d'Agramunt.**

En el nostre recorregut vam arribar a la plaça de l'Onze de Setembre, on es troba el monument a Rafael de Casanova, erigit l'11 de setembre de 1998. L'escultura està sobre un tram de pedra sense treballar que li fa de base.

ESPAI GUINOVART

Antigament a la plaça del Mercat hi havia un Monestir dels Mercenaris, posteriorment hi va haver l'antic mercat municipal, que es va mantenir actiu fins als anys 80. **L'any 1990 es van començar les reformes per tal d'instal·lar-hi un nou projecte, l'actual Espai Guinovart d'Agramunt, Fundació Cultural-Museu (1994), centre d'art contemporani per la voluntat de Josep Guinovart de crear un espai per promocionar l'art i alhora tenir un lloc on exposar permanentment la seva obra. La mare de Guinovart era d'Agramunt.**

L'any 2002 se'l proclama Fill adoptiu de la Vila d'Agramunt

Espai Guinovart d'Agramunt

ESGLÉSIA DE SANTA MARIA D'AGRAMUNT

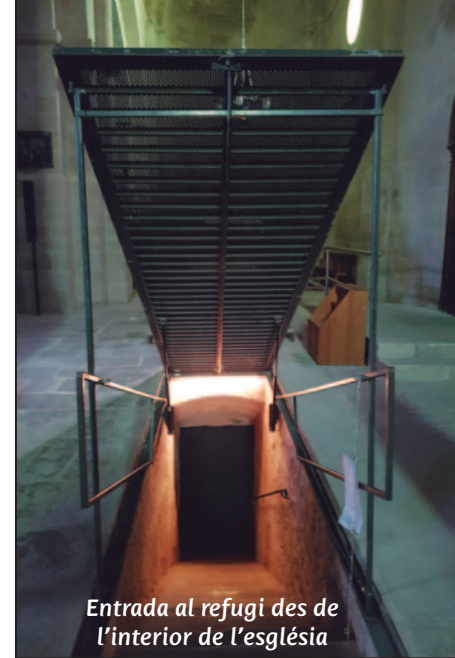
L'església es va començar a construir a finals del segle XII, quan Ermengol VII atorga els privilegis a la vila d'Agramunt. Consta de tres absis, simbolisme que representa la Santíssima Trinitat. El més destacable és la seva magnífica portalada del segle XIII dels mestres de l'Escola Lleidatana. És una obra del romànic tardà. Sobresurt de la façana amb una gran riquesa escultòrica. Es pot veure un cos escultòric amb una Epifania, la Mare de Déu amb l'Infant i l'Anunciació. Una inscripció dins de l'església recorda que fou el gremi de teixidors qui van sufragar les despeses d'aquest grup, l'any 1283. Al costat de l'absis s'hi trobava afegida la muralla. Una de les normes de les guerres era no danyar els llocs sagrats i així tenien la muralla assegurada durant els atacs.

El campanar, una torre de planta quadrada va ser l'últim element que es va bastir, al segle XIV, entrant ja dins la transició del romànic al gòtic. **Durant unes obres de restauració el 1997, es va obrir un sarcòfag de pedra que s'ubicava a la base del campanar i s'hi van trobar les restes de dos joves, home i dona amb restes encara d'indumentària, dels quals es van fer exhaustius estudis.** Actualment es troben temporalment a l'Ajuntament d'Agramunt, amb un conveni amb el Museu Tèxtil de Terrassa. Més detalls de la troballa els trobareu a la pàgina 28 del Cartulari número 40, ja que va sortir comentat en l'article "Descoberta per l'Urgell i la Noguera". I també es troba una menció al Cartulari 38, pàgina 27, dins de l'article "La Vestimenta Medieval".

L'actual oficina d'Informació i Turisme antigament era una bàscula. El Front del Segre a Agramunt era del bàndol republicà, a la banda de Balaguer hi estaven els nacionals, per tant, hi van haver-hi mastegots. Agramunt va haver de suportar ser bombardejada intensament durant l'any 1938. Una vegada acabada la guerra, Agramunt va ser "villa adoptada por el Caudillo" i van rehabilitar els edificis; un d'ells va ser la bàscula. Això va ser promogut per la "Dirección General de Regiones Devastadas". El que van destruir amb "premeditación y alevosía", després van ajudar a reconstruir-ho. Que bons que eren!

Entrada al refugi des de l'interior de l'església

REFUGI ANTIAERI DE SANTA MARIA DE SANTA MARIA

Aquest refugi es troba sota el temple de Santa Maria d'Agramunt. És únic i ha estat recuperat com a símbol del que va patir la població en aquella guerra. El refugi es troba sota la nau central i el creuer de l'església. La galeria més llarga té 34 metres i tenia tres entrades. Avui en dia és un Centre d'Interpretació i forma part dels Espais de la Memòria recuperats pel Memorial Democràtic.

S'hi poden veure diversos plafons amb fotografies, en una mostra permanent, gràfica i documental dels fets, inclosos els bombardejos i alguns altres on s'explica com es vivia dins del refugi i com es va construir, etc.

El poble d'Agramunt va donar cobertura logística als republicans durant la Guerra Civil. En un dels bombardejos van morir 19 persones i va quedar la població en ruïnes. Més tard va tornar la gent que havia fugit a masies o cabanyes de l'entorn, un d'ells en Guinovart i la seva mare.

Durant nou mesos Agramunt va sofrir nombrosos bombardejos. Per tant, es va pensar de fer un refugi que es va començar el juny i es va acabar el desembre. És l'únic refugi que es troba sota una església. Després es va tapiar durant més de quaranta anys.

PLAÇA DEL MERCADAL

La Plaça del Mercadal és porxada, semblant a la Plaça Reial de BCN. En una altra època els animals es venien sencers i per això es feien els mercats fora muralla. La plaça data del 1804-1805 i es va acabar el 1860. És una de les primeres places d'aquestes característiques que es van construir a Catalunya. Les cases que configuren la plaça es van projectar per les famílies benestants. La planta baixa era un espai destinat als carros. Més endavant, s'hi van instal·lar tallers artesanals. La plaça ha estat el centre de la vida recreativa

de la vila. Actualment s'hi fan nombrosos actes festius i culturals.

MUSEU DEL TORRÓ I LA XOCOLATA (TORRONS VICENS)

Després de l'excel·lent àpat al Restaurant Can Crich ens vam dirigir per veure el Museu del Torró i la Xocolata, un espai cultural on es poden veure a través d'imatges i diversos audiovisuals la història i evolució dels mestres torronaires, sobretot de la família Vicens.

Un altre audiovisual ensenya l'origen del cacau, quan va arribar a Europa el 1520 i l'elaboració dels grans de cacau, com es transformen en xocolata i com s'elabora el torró. Es pot veure també la reconstrucció de l'obrador de 1933 de la família Vicens i les maneres de preparar l'autèntic torró d'Agramunt, així com diversos utensilis per preparar els ingredients i maquinària antiga.

Audiovisual on es veuen els antics mestres torronaires

Reconstrucció de l'obrador familiar

A la botiga ens van obsequiar amb la degustació de diferents varietats de torró, ahora que es podia veure a través d'uns grans finestrals el gran espai on s'elaboren actualment amb maquinària moderna.

La tradició torronaire està documentada el 1741. Al segle XIX el torró d'Agramunt va anar adquirint reconeixement, ahora que anava expandint el mercat.

Actualment es fan torrons de gustos totalment innovadors de la mà del xef Albert Adrià, encara que seguint la tradició dels mestres torronaires. ©

LA COMTESSA ERMESSENA A LA VALL D'ARO

Per Glòria Jara
Articulista i
animadora cultural

Sovint la història ens recorda que a casa nostra sempre hi ha hagut dones lluitadores, valentes, amb fermesa..., com és el cas de l'Ermessenda de Carcassona

ELS ORÍGENS D'UNA ARISTÒCRATA PODEROSA

D'acord amb les fonts consultades, Ermessenda de Carcassona va néixer entre els anys 972-977. Era la primera filla del comte de Carcassona, Roger I el Vell i d'Adelaida de Gavalvà o de Melguèlh i tenia tres germans més petits, Pere de Carcassona, Bernat I de Foix i Ramon I de Carcassona.

Segons l'historiador especialitzat en història medieval catalana Santiago Sobrequés, pel que fa al seu aspecte físic, "fou una dona de remarcable beutat". En la documentació medieval, se la descriu com una persona magnífica, piadosa, bondadosa, estimada, dolcíssima..., i amb grans qualitats morals. **Ermessenda de Carcassona va ser una dona de gran envergadura, va potenciar el triomf del dret per sobre de la violència i les fórmules militaristes. També se la recorda per pagar diverses obres d'art religioses.**

ERMESSENA I EL COMTE RAMON BORRELL

El comte de Barcelona Ramon Borrell (972-1017, marit d'Ermessenda. Rotlle geneològic del monestir de Poblet

CITE de CARCASSONNE. - Grande Côte de la Porte d'Aude
Phot. S. Rouzière, Imp.-Éditeur

Postal de la ciutat de Carcassona a començaments del segle XX

Com la majoria de cases aristocràtiques el seu casament no va ser per amor sinó per interès polític. L'any 991, quan tenia entre 14 i 19 anys, es va casar amb el comte de Barcelona, de Girona i d'Osona, Ramon Borrell i varen tenir tres fills, Estefania Ramon, Borrell Ramon que va morir abans que el seu pare, i Berenguer Ramon I, el Corbat. Amb el matrimoni, Ermessenda de Carcassona va passar a ser Comtessa consort de Barcelona i va rebre en dot del

Monument a la comtessa Ermessenda a Matadepera

seu marit la dècima part d'aquest, tal com marcava les Lleis dels gots: el comtat d'Osona-Manresa i el bisbat de Vic. A més d'aquest dot amb una llarga llista de castells també va rebre terres del comtat de Girona com Pals, Ullastret, Púbol, la Pera o Sant Feliu de Boada. Ermessenda i Ramon Borrell varen governar conjuntament durant vint-i-sis anys. Entre altres, va participar en el govern dels seus comtats, en la presidència de les assemblees i els tribunals, i en les campanyes militars contra al-Àndalus.

Amb la mort del comte de Barcelona, el 1017, Ermessenda va rebre del seu marit, a través de l'escriptura testamentària, el condomini dels tres comtats –Barcelona, Girona, Osona-Manresa– per a tota la vida. Aquest dret civil va permetre que el setembre de 1017 Ermessenda, com a Regenta comtessa de Barcelona, comencés a governar en solitari fins que el seu fill Berenguer Ramon I arribés a la majoria d'edat. **A partir de llavors, l'any 1021, Ermessenda en qualitat de copropietària, va iniciar una nova etapa governant conjuntament amb el seu fill.** Les desavinences entre mare i fill va comportar que es repartissin el domini. Berenguer Ramon I va governar en solitari els comtats de Barcelona i d'Osona mentre que la seva mare, Ermessenda, es va quedar només amb el comtat de Girona.

Amb la mort sobtada del seu fill el 31 de març de 1035

El comte Berenguer Ramon I, (1005-1035) fill d'Ermessenda amb qui va governar a partir de 1021

El comte Ramon Berenguer I, net d'Ermessenda

als 31 anys, Ermessenda va tornar a recuperar el govern en solitari en qualitat de Regenta comtessa de Barcelona dels tres comtats fins al 1039, any en què el seu net Ramon Berenguer I va arribar a la majoria d'edat. **A partir de llavors, Ermessenda va cogovernar amb el seu net. Però entre àvia i net també sorgiren desavinences sobretot quan Ramon Berenguer I va repudiar la política matrimonial de la seva àvia i l'any 1052 es va casar amb Almodis de la Marca.** Amb aquest nou casament, Ermessenda va aconseguir que, tres anys després, les jerarquies eclesiàstiques excomunicuessin al seu net. Un fet que va seguir afeblint l'autoritat dels comtes de Barcelona per donar peu a instigar la revolta nobiliària. **Finalment, l'any 1057, Ermessenda de Carcassona va vendre el condomini, que tenia sobre els comtats de Barcelona, Osona i Girona, al seu net pel preu de mil unces d'or i es va retirar al castell de Sant Quirze de Besora, on va morir al vespre del diumenge 1 de març de 1058 a l'edat aproximada de vuitanta-cinc anys.**

Ermessenda es va retirar al castell de Sant Quirze de Besora

EL SARCÒFAG D'ERMESSENDA A LA CATEDRAL DE GIRONA

Tal com va deixar a les seves últimes voluntats, va ser sebollida en un sarcòfag de pedra, fet d'un sol bloc de pedra marès rosa, buidat en forma antropomòrfica, a la galilea exterior de la catedral de Girona. L'any 1385 el rei Pere el Cerimoniós va ordenar que les despulles d'Ermessenda es traslladessin a l'interior de la nau de la catedral, damunt la porta que

Ramon Berenguer II, es va obrir el sepulcre gòtic d'Ermessenda i el del comte Ramon Berenguer II, i es van trobar els sarcòfags romànics decorats amb disset franges pintades de color roig i daurat. Una decoració que podria ser l'antecedent preheràldic de l'actual senyera de Catalunya.

Actualment, el sepulcre original i l'estàtua jacent de la comtessa Ermessenda de Carcassona, obra de l'escultor mallorquí Guillem Morei, o Morell, es troba a la capella de Santa Helena de la Catedral de Girona.

LA VALL D'ARO AL SEGLE XI

Des de finals del segle IX, el bisbat de Girona i els comtes de Barcelona i Girona van ser els principals senyors de la Vall d'Aro, fins que es va construir el monestir de Gissalis – o Guíxols.

El monestir de Sant Feliu de Guíxols va acabar essent la senyoria més potent de la Vall d'Aro. Abans de l'any 947 va rebre gran part de la Vall d'Aro de mans dels comtes Sunyer I i Riquilda. Donació que va ser confirmada pel rei de França, Lotari I al 968, quan va morir el comte Borrell II a l'any 992 i

també pels comtes Ramon Borrell I i Ermessenda de Carcassona el 1016. Per contra, se sap que l'església de Santa Cristina era del bisbat de Girona i el Solius interior o continental era dels comtes.

Ermessenda jacent a la capella de Santa Helena de la Catedral de Girona

dona accés a l'escala del trifori, i fossin recobertes amb un nou sepulcre gòtic. L'any 1982, amb motiu dels nou segles de la mort del seu besnet, el comte

Façana lateral de la Catedral de Girona, temple on hi ha el sarcòfag original de la comtessa Ermessenda. Foto: Glòria Jara

El sistema feudal permetia que en un mateix lloc hi hagués senyories aristocràtiques, militars i eclesiàstiques. Entre aquestes senyories hi havia una estructura jeràrquica i vincles de vassallatge. El comte de Barcelona era a la part més alta de la piràmide social.

LA COMTESSA ERMESSEDA A L'ESGLÉSIA DE SANTA CRISTINA

A conseqüència de l'incendi que es va produir al temple que es va aixecar, entre els segles VII-VIII, a sobre del mausoleu dels propietaris de Malveto, es va construir l'actual església a tres-cents metres a l'est. A partir de diverses excavacions, les darreres fetes el

2007 per l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona, fa pensar que el nou temple es va construir a la segona meitat avançada del segle X. L'església, que era d'un estil entre visigot i romànic, tenia un sostre elevat i una nau espaiosa. Avui en dia tan sols conserva els arcs de ferradura i l'arc d'una de les capelles de la banda nord, d'estil preromànic. El temple, que estava situat a l'antiga propietat de Malvet, es va dedicar a Santa Cristina, màrtir de Toscana. **Amb el temps el nom de Malvet va quedar relegat a un barri mentre que el nom de l'església va agafar protagonisme i va donar nom al municipi de Santa Cristina d'Aro.**

Monestir de Sant Feliu de Guixols, un dels estaments de major importància a la Vall d'Aro. Foto: Glòria Jara

Aquest temple igual que el de Sant Martí de Calonge van ser propietat de la comtessa Ermessenda. No va ser fins als anys 1051-1058 que, almenys, l'església de Santa Cristina, va tornar a la catedral o canònica de Girona.

L'any 1041, Ermessenda es trobava confinada a les terres del comtat de Girona arran del primer enfronta-

ment que va tenir amb el seu net. El 26 de maig d'aquell any la comtessa Ermessenda es va reunir a l'església de Santa Cristina amb els nobles i els cavallers locals amb l'objectiu de poder defensar la Vall d'Aro dels atacs dels pirates. Concretament, el territori costaner comprès entre la badia de Sant Feliu de Guixols i la parroquia Santa Maria de Fenals, actual-

La comtessa Ermessenda es va reunir amb la noblesa local a l'església de Santa Cristina.

Foto: Col·lecció de documents audiovisuals i gràfics de l'Ajuntament de Santa Cristina d'Aro

ment al municipi de Castell-Platja d'Aro, on hi vivien homes de la comtessa, del bisbe de Girona –el seu germà Pere– i del senyor de Pals. Ermessenda i els nobles locals van acordar, aquell mateix dia, que podien acabar amb el problema que patia el territori cedint el castell "Benedormiens" al monestir de Sant Feliu, també conegut amb el nom de Gissalis. L'acord entre la comtessa i els nobles locals va comportar que el monestir de Sant Feliu posés al castell "Benedormiens", recentment construït, homes a peu i a cavall per custodiar i protegir dia i nit la zona. La donació es va realitzar mitjançant un acte solemne a l'església de Santa Cristina. Així i tot els comtes de Barcelona, el bisbe de Girona i uns magnats locals –el matrimoni format per Gausfred Vidal i Quíxol– varen continuar sent els senyors del castell.

Aquesta fortificació, pagada pel bisbe de Girona i el senyor de Pals, pertanyia en el terme de la parròquia de Santa Cristina. Amb el temps va donar nom al poble de Castell d'Aro, que actualment forma part del municipi Castell-Platja d'Aro.

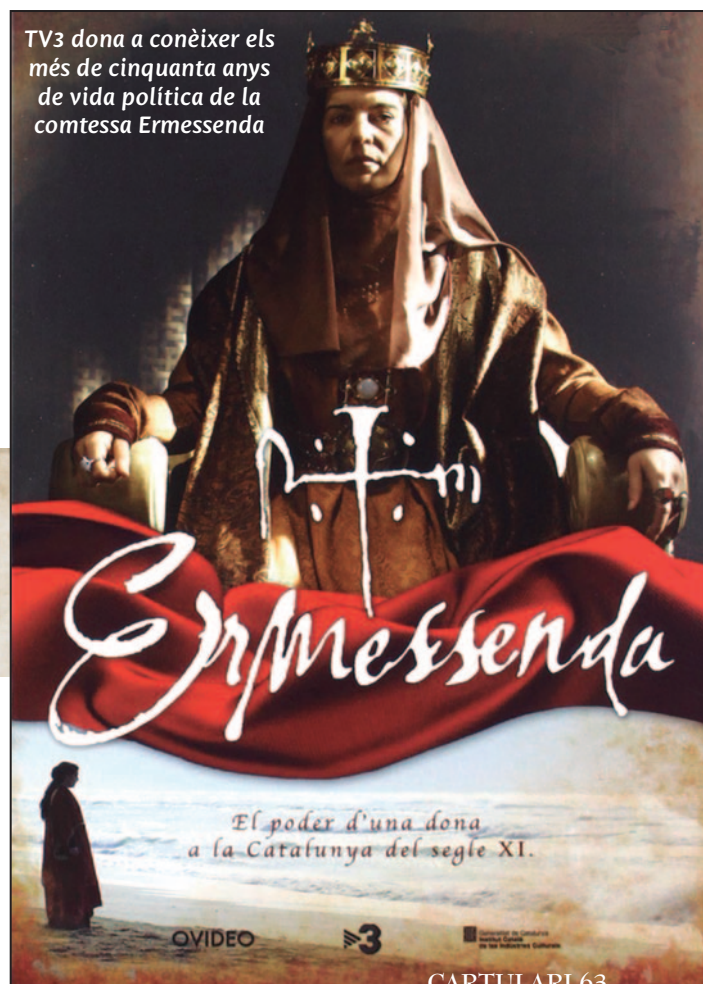
El castell "Benedormiens" va ser custodiat pel monestir de Sant Feliu. Foto: Glòria Jara

Actualment la comtessa Ermessenda se la recorda com una de les dones amb més autoritat i poder polític de la història de Catalunya.

L'any 2010 TV3 va homenatjar-la realitzant una sèrie de ficció històrica basada en la seva biografia i es va estrenar amb el lema "La dona més poderosa de la història de Catalunya" un any després, concretament al 21 i 22 de març. El guió va anar a càrrec de Mercè Sàrrias i Núria Furió, va estar dirigida per Lluís Maria Güell i va tenir com a protagonista a Laia Marull. ©

Segell d'Ermessenda de Carcassona. L'utilitzava per signar documents (llegenda invertida) i el seu nom en llatí i en àrab i en els dos alfabetes <<ERMESI[N]DIS>>. Està gravat sobre una calcedònia de tons violats. (Museu Capitular de Girona)

FEBLESA D'UN POETA

Sentiments, emocions
joies, il·lusions,
tendreses i belles cançons
són els meus blasons

Jo no en sé pas d'odis
ni de malalties rancúnies,
m'agradaria poder perdonar
i oblidar passades angúnies

Guaitar com el sol
s'aixeca cada dia
i amb la seva llum
a tots ens acaricia

Pensar que el món
és un xic millor
que no existeixen
ni la fam ni la por

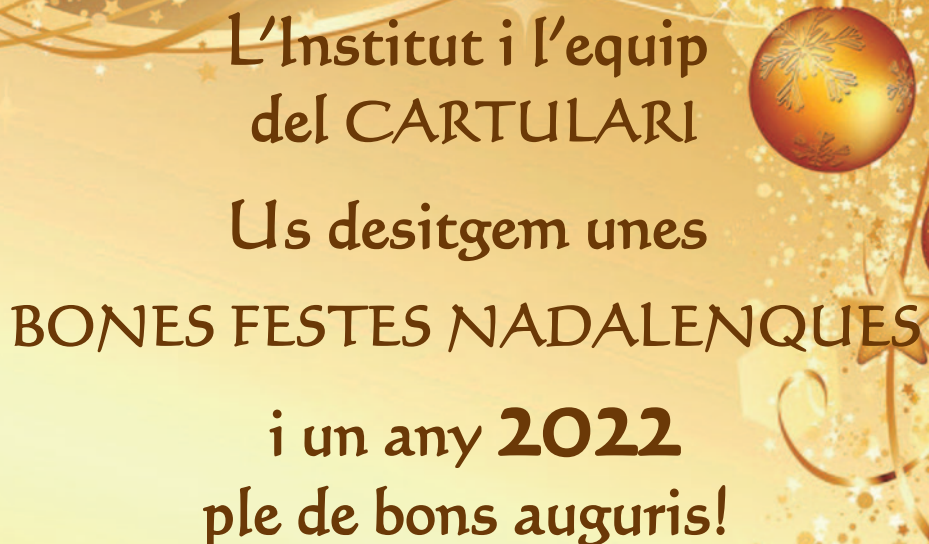
Que tenim un cor que ens fa
esclatar el plor
que l'amor volem
i la maldat detestem

Que bonic és tot això
mes l'esperança no perdo
qui sap si es faran realitat
aquests desitjos de millorar
el nostre planeta

No oblideu que soc poeta

Joana Tarín i Molina

Aquest poema de la Joana es va publicar al
Cartulari n 26, del juny del 2012, dins de
l'article "Racó de Poesia", escrit per ella
mateixa.

L'Institut i l'equip
del CARTULARI
Us desitgem unes
BONES FESTES NADALENQUES
i un any **2022**
ple de bons auguris!

TORRONS ARTESANS
AGRAMUNT DES DE 1775

*Avellanes o ametlles, mel, sucre,
clara d'ou, pa d'àngel i el saber
fer del Mestre Torronaire.*

OBRADOR · BOTIGA · MUSEU:
Ctra. de Tàrraga, 1 · 25310 Agramunt
Tel. 973 390 607 · torrons@vicens.com
www.vicens.com

Àngel Gordon Hipnòleg Clínic

*Què podem aconseguir amb la
Hipnosi clínica?*

1. Eliminar l'addicció al tabac i altres addiccions
2. Alleujar transtorns afectius
3. Ansietat i depressió
4. Tractament de dolors crònics i fibromiàlgia
5. Millorar defenses de persones que reben quimioteràpia
6. Induir al somni a persones que pateixen d'insomni
7. Tractament indicat per a obesos que volen perdre pes

Avui al segle XXI
"La Hipnosi clínica"
és clau per solucionar
"els teus problemes"

C/Bailén, 169, pral. 3a
08037 Barcelona
Tel. i Fax 934 592 255

C/ Canonge Dorca, 4, 1r
17005 Girona
Tel. 630 051 601

angelgordonlions@hotmail.com

**Feu una subscripció a la revista Cartulari i per
rebéreu els dos exemplars que
s'editen semestralment**

**Si esteu interessats a posar publicitat a la nostra revista truqueu al
telèfon que surt més baix i us informarem en tot el que necessiteu.**

**Si truqueu i dieu que heu vist aquesta informació,
tindreu un preu especial**

**Tant per la subscripció com per la publicitat el telèfon i e-mail de contacte:
93 325 77 91 - institut@cartulari.cat**

Auca dels Torrons Vicens d'Agramunt

des de 1775

Els orígens del Torró d'Agramunt es perden en el temps, la primera vegada que apareixen documentats és al 1741, a través d'unes correspondències de famílies nobles d'Agramunt, però se sap que és una tradició que ve de molt lluny a la vila.

Durant més de dos segles, de generació en generació, l'empresa Vicens ha transmès en els seus productes l'herència dels Mestres Artesans Torronaires.

Il·lustracions: Albert Domingo / Text: Marta Cantos

Any 1775

L'avi Dicens era d'Agramunt, a l'Urgell, i tenia una recepta que només concia ell.

És que la gent d'Agramunt de llaminers en son un munt.

El nét molt cicerit, escolta la recepta que l'avi ha escrit,

entre dos bocins de cel, avellanes, clara d'ou, sucre i mel,

de la terra catalana, la mel, l'ametlla i l'avellana.

L'avi Dicens remena que remena, fins que la perola ja vessa de plena.

dia rera dia, dins de l'obrador, les mans expertes fan la seva labor.

Tan bo era el torró que preparaven, que fins i tot els Reis es delectaven.

a la parada, els Torrons Dicens ben farcits, estan per llepar-se els dits.

Fira del Torró i la Xocolata a la Pedra

12 d'Octubre
Eada any, a Agramunt, hi ha la Fira del Torró, i qui vulgui pot tastar-lo amb un bon glop de vi amb porró.

No hi ha fira ni mercat de debò, que no es pugui tastar aquest torró tan bo.

Ep! I recordeu que per cuinar, o per beuenar, Xocolata a la Pedra heu de comprar.

Eada Nadal anem a Barcelona, a vendre aquesta mercaderia tant bona.

a les Rambles de Barcelona, amb molta il·lusió, celebren el Nadal amb el millor torró.

Les millors botigues de la ciutat venen torrons Dicens perquè son bons de veritat.

Per la nostra qualitat, la denominació d'origen ens han donat.

a Europa l'han tastat i tant els ha agradat, que la denominació geogràfica també ens han donat.

No hi han festes de Nadal amb els nostres, sense torrons Dicens de postres

i perquè puguis menjar torró quan la gana se't desperta, la botiga dels Dicens, 365 dies a l'any, està oberta.

Vicens
desde 1775
TORRONS ARTESANS

Ahir com avui, amb la mateixa dedicació, seguim fabricant aquest exquisit torró.

Des de 1775 guardem l'autèntica tradició del Torró d'Agramunt